

Een publicatie van

Vonk: Marxistische Studenten

Marxisme FOR DUMMIES®

De
Basis

1

Inhoud

Ten geleide	3	
Hoofdstuk 1	Wie was Marx? En Engels?	5
Hoofdstuk 2	Een materialistische dialectiek	8
Hoofdstuk 3	De dialectiek van de geschiedenis	11
Hoofdstuk 4	Werking van de kapitalistische economie	17
Hoofdstuk 5	Evolutie van het marxisme na Marx	20
Hoofdstuk 6	De revolutionaire rol van de arbeidersklasse	27
Hoofdstuk 7	Wat is nu een revolutie?	33
Hoofdstuk 8	De nieuwe maatschappij	41
Hoofdstuk 9	Leidt marxisme automatisch tot totalitarisme?	46
Hoofdstuk 10	Is communisme tegen de menselijke natuur?	50
Marxistische sleutelwerken	57	
Bibliografie	59	

Ten geleide

Marxist, Socialist, Communist, Leninist, Trotskyist, Stalinist, Maoist, ... Will the real revolutionary please stand up?!

De linkerzijde telt tal van organisaties, stromingen en bewegingen, sommige met de meest exotische namen en obscure titels. Elk van hen zet zich in voor een betere samenleving, maar de meningen over hoe deze nieuwe samenleving er moet uitzien en vooral hoe deze gerealiseerd kan worden, verschillen grondig. Sommige mensen of groepen betreuren deze fragmentatie en willen eenheid, of op zijn minst samenwerking tussen alle linkse organisaties (behalve die en die, want daar valt toch echt niet mee samen te werken...) zodat de linkerzijde sterker staat. Uiteraard zijn wij ook voor linkse eenheid, maar dan wel een eenheid van de grote linkse organisaties die iets vertegenwoordigen in de maatschappij. Wij willen eenheid van die organisaties op basis van een gemeenschappelijk programma tegen de rechterzijde. Eenheid van klein-links gericht tegen de grote linkse organisaties is echter een ander paar mouwen. Dergelijke pogingen zijn steevast geen lang leven beschoren en leiden tot desillusie en demoralisatie van de mensen die ermee bezig zijn.

De linkerzijde is immers niet toevallig verdeeld in verschillende stromingen en groepen. Fundamentele splitsingen, afscheidingen en fusies ontstaan enkel op basis van belangrijke politieke meningsverschillen en tijdens belangrijke historische momenten. Deze meningsverschillen zijn ook niet abstract of louter theoretisch, maar gaan bijvoorbeeld over de keuze tussen het opkomen met een eigen kleine partij bij verkiezingen of het steunen van bestaande linkse initiatieven.

Aangezien klein-linkse eenheid een utopie is, zal hij of zij die zich links wil engageren een keuze moeten maken. Deze keuze dient gebaseerd te zijn op de kracht van de ideeën van de organisatie en op de mate waarin deze inzichten de toetsing aan de werkelijkheid doorstaan.

Deze brochure is een inleiding op de methode en de geschiedenis van het marxisme. Het marxisme is geen afgewerkt geheel van feitjes, maar een wijze van denken, een manier om de wereld te begrijpen zodat men haar succesvol en ten goede kan veranderen. Deze inleiding biedt een aantal kernideeën aan, maar vormt geen vervanging of volledige samenvatting van de werken die Marx, Engels en andere belangrijke marxisten zelf geschreven hebben. Daarom hebben we achteraan een literatuurlijst toegevoegd waarin een aantal basiswerken vermeld staan.

Wat is VMS?

De Marxistische Studenten zijn een kritische marxistische studentenbeweging die aangesloten is bij het Politiek en Filosofisch Konvent van de UGent. Wij willen studenten in contact brengen met de belangrijke, maar vaak ongekende of miskende tradities en praktijken van de arbeidersbeweging, het socialisme en het marxisme. Niemand verandert de wereld door te denken alleen: vorming moet zich dus steeds

vertalen in actie. Daarom participeren we in de arbeiders- en studentenstrijd, zijn we actief in allerlei bestaande maatschappijkritische bewegingen en organiseren we zelf acties aan de Universiteit Gent.

Als Marxistische Studenten hechten we vanzelfsprekend veel belang aan het principe van een sociale universiteit, waar studenten gratis van een degelijk onderwijs en efficiënte diensten kunnen genieten. Maar we beseffen dat de oorzaak van sociale ongelijkheid en achtergesteldheid niet binnen de universiteit zelf opgelost kan worden. We koppelen onze eisen voor een sociale universiteit bijgevolg steeds aan de noodzaak van een socialistische maatschappij die voldoende middelen vrijmaakt voor onderwijs, sociale diensten en menselijke ontplooiing.

De Marxistische Studenten zijn partijafhankelijk. Wij zijn de studentenorganisatie van de marxistische stroming Vonk, die op haar beurt de Belgische vertegenwoordiger is van de Internationale Marxistische Stroming (IMT, International Marxist Tendency). Deze internationale beweging heeft afdelingen in Venezuela, Mexico, Spanje, Italië, Turkije, Marokko, Nigeria, Pakistan, enzovoort.

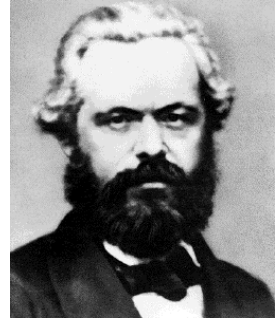
Ben je geïnteresseerd in het marxisme en wil je je actief inzetten voor een betere wereld, Ben je geïnteresseerd in het marxisme en wil je je actief inzetten voor een betere wereld, dan ben je op je plaats bij de Marxistische Studenten!

Hoofdstuk 1:

Wie was Marx? En Engels?

Vooraleer we over het marxisme beginnen, willen we eerst iets vertellen over het leven van de twee hoofdpersonages: Karl Marx en Friedrich Engels.

Begin van politiek engagement

Karl Marx werd geboren op 5 mei, 1818, in de stad Trier in het toenmalige Pruisen. Zijn vader was een joodse advocaat die zich in 1824 tot het protestantisme bekeerd had. Marx' familie kende een zekere welstand. Hoewel men haar intellectueel kon noemen, was ze echter niet revolutionair ingesteld. Na zijn middelbare studies, schreef Marx zich in aan de universiteit, eerst in Bonn en later in Berlijn, waar hij rechten studeerde, met geschiedenis en filosofie als bijvakken. Hij beëindigde zijn universitaire studies in 1842, toen hij zijn doctoraatswerk over de filosofie van Epicurus indiende. In die tijd was Marx een aanhanger van de filosoof Hegel en in Berlijn behoorde hij tot de kringen van de 'links-Hegelianen'. Deze groepering trok atheïstische en revolutionaire conclusies uit Hegels filosofie.

Marx verhuisde naar Bonn, waar hij hoopte op een baan als professor. Aangezien de conservatieve regering eerder al de materialistische filosoof Feuerbach de toegang tot de universiteit geblokkeerd had en Bruno Bauer verboden had er een lezing te houden, gaf Marx het idee van een academische carrière op. Dit hield echter de verspreiding van het links-Hegeliaanse ideeëngoed niet tegen. Een groep radicale bourgeois, die in contact stonden met de links-Hegelianen, besloten een oppositiekraant genaamd *Rheinische Zeitung* op te richten, waarvan het eerste nummer verscheen op 1 januari 1842. Marx en de kritische theoloog Bruno Bauer werden gevraagd om de voornaamste medewerkers te worden. In oktober 1842 werd Marx hoofdredacteur en verhuisde hij van Bonn naar Keulen.

De revolutionair-democratische trend van de kraant werd meer en meer duidelijk onder leiding van Marx. De regering censureerde het blad eerst, vervolgens liet ze Marx uit zijn functie van hoofdredacteur zetten en uiteindelijk verbood ze de kraant op 1 januari 1843.

In 1843 trouwde Marx in Kreuznach met zijn verloofde, een vriendin uit zijn studentenjaren. Zijn vrouw kwam uit een reactionaire familie van de Pruisische adel: haar oudere broer zou zelfs de Pruisische Minister van Binnenlandse Zaken worden tijdens de reactionaire periode van 1850 tot 1858. In de herfst van 1843 ging Marx naar Parijs om daar een radicale kraant te publiceren. Hij kon slechts één publicatie van de *Deutsch-Französische Jahrbücher* uitgegeven, wegens de problemen die het heimelijk distribueren van deze kraant in Duitsland met zich meebracht.

Nergens welkom

In september 1844 kwam Friedrich Engels, de sociaal geëngageerde zoon van een Duitse textielbaron, voor een aantal dagen naar Parijs. Marx en Engels speelden beiden een zeer actieve rol in de Parijse revolutionaire groeperingen. Toen ze elkaar daar ontmoetten werden ze dan ook vrienden voor het leven. Tijdens hun strijd tegen de utopische socialistische stromingen, werkten ze de tactiek en theorie van een revolutionair socialisme, ofwel communisme, uit.

In 1845 werd Marx, die door de Pruisische regering als een gevaarlijke revolutionair bestempeld werd, uit Parijs verbannen. Hij verhuisde naar Brussel. In de lente van 1847 vervoegden Marx en Engels de rangen van een geheime propagandakring: de Bond der Communisten. Zij speelden een prominente rol op het Tweede Congres van de Bond en schreven voor haar het Communistisch Manifest dat in februari 1848 verscheen. Dit werk beschrijft het kader waarin een nieuwe, betere maatschappij opgebouwd kan en zal worden. De theorie van de klassenstrijd en de historische revolutionaire rol van de arbeidersklasse vormen de twee belangrijkste uitgangspunten.

Met de uitbraak van de Februarirevolutie in 1848 werd Marx uit België verbannen. Hij keerde terug naar Parijs, vanwaar hij, na de Maartrevolutie, naar Keulen ging. Hier werd van 1 juni 1848 tot en met 19 mei 1849 de *Neue Rheinische Zeitung* gepubliceerd, met Marx als hoofdredacteur. De revolutionaire gebeurtenissen tijdens 1848-1849 bevestigden de prille marxistische theorie. Tijdens de daaropvolgende contrarevolutie werd Marx voor de rechtbank gedaagd en op 16 mei 1849 verbannen. Eerst ging Marx naar Parijs, waar hij echter snel het land werd uitgezet. Uiteindelijk verhuisde hij naar Londen, waar hij verbleef tot zijn dood.

Marx' leven als politieke banneling was zwaar, zoals de correspondentie tussen hem en Engels duidelijk weergeeft. Enkel dankzij Engels' voortdurende financiële hulp kon Marx de totale armoede vermijden en zijn ideeën grondig uitwerken.

De Internationale Arbeidersassociatie

De heropleving van de revolutionaire democratische bewegingen in de late jaren '50 en '60 van de 19de eeuw riep Marx terug naar de praktijk van de beweging. In 1864 werd de Internationale Arbeidersassociatie (IAA) opgericht in Londen. Marx was het hart en ziel van deze organisatie, de auteur van haar eerste toespraak en van tal van resoluties, verklaringen en manifesten. Marx trachtte de jonge internationale arbeidersbeweging, die bestond uit verschillende socialistische bewegingen met verschillende ideeën en strategieën, te verenigen. De val van de Commune van Parijs in 1871, het revolutionaire brandpunt van die tijd, en de breuk met de anarchistische strekking luidden het einde in van de Eerste Internationale.

Marx' gezondheid werd ondermijnd door zijn inspannend werk voor de Internationale en voor de theoretische ontwikkeling van het marxisme. Voor *Das Kapital*, zijn magnum opus waarin hij de aard en de wetten van het kapitalistische systeem blootlegde, verzamelde hij het gros van de sociale en economische gegevens en statistieken die toen voorhanden waren. Hij leerde hiervoor zelfs een aantal talen

bij, zoals Russisch. Vanwege zijn slechte gezondheid slaagde Marx er echter niet in *Das Kapital* af te werken.

Marx' vrouw stierf op 2 december 1881, en hijzelf ging op 14 maart 1883 vredig heen. Hij ligt nu begraven naast zijn vrouw in het Highgate Cemetery te Londen.

Hoofdstuk 2:

Een materialistische dialectiek

Nu we Marx en Engels een beetje kennen, wordt het tijd om dieper in te gaan op hun ideeën. We beginnen met de filosofische grondslag van hun denken: het dialectisch materialisme.

Deel en geheel

De ideeën van Marx en Engels waren en zijn niet enkel revolutionair omwille van hun begeistereerde en mobiliserende kracht; ze houden tevens een radicale breuk in met de dominante filosofische en wetenschappelijke opvattingen. Het fundament van het marxistische denken is de methode van de materialistische en historische dialectiek of, zoals het na Marx ingeburgerd raakte: het dialectisch en historisch materialisme. Die dialectiek leenden ze van de filosoof Hegel. Die was echter geen materialist maar een idealist. Hij vertrok van een soort 'wereldgeest' die zich in de materiële wereld verwerkelijkte en die via het bewustzijn van de mens terug tot zichzelf komt. Uiteindelijk was dit een filosofisch systeem gebouwd op religie. Marx zette de dialectiek van Hegel op zijn kop en vertrok van de reëel bestaande werkelijkheid, niet de idee van een geest.

Marx contrasteerde zijn eigen dialectische methode tegenover wat hij het 'metafysische' begrip van de wereld noemde. De metafysische visie, die vandaag nog steeds de dominante wereldbeschouwing is, ziet de wereld als een verzameling dingen, zaken of categorieën die van elkaar te onderscheiden zijn en in afzondering van elkaar bestudeerd kunnen worden. Het geheel is volgens deze theorie slechts de som van de delen.

Tegenover deze statische, analytische opvatting plaatsten Marx en Engels een dynamisch, holistisch wereldbeeld. Volgens hen bestaan de dingen niet op zichzelf, maar enkel in relatie tot andere dingen. Men kan bijgevolg niet doordringen tot het wezen van een zaak door de zaak af te zonderen; in tegendeel, juiste kennis over een fenomeen is enkel mogelijk door het fenomeen in zijn relaties te zien met andere fenomenen en met het geheel van alle fenomenen. Een geheel is immers meer dan de som van de delen en een zaak kan niet gereduceerd worden tot zijn samengestelde delen. Zowel in de natuur als in de menselijke samenleving kan men verschillende niveaus van 'gehele' en complexiteit onderscheiden, waarbij geen enkel niveau kan herleid worden tot een eenvoudiger trap. De werking van de samenleving kan niet teruggebracht worden tot het functioneren van het individu; het individueel gedrag kan niet gereduceerd worden tot biologische reacties; het metabolisme kan niet herleid worden tot louter biochemische en atomaire reacties; enzovoort.

Een dialectische interpretatie betekent niet alleen dat een fenomeen bestaat uit een netwerk van relaties, maar ook dat deze relaties tegenstellingen inhouden. Relaties

zijn dus niet statisch, maar dynamisch: door hun tegenstellingen ontstaat beweging, verandering, leven en ontwikkeling.

Wetten van de dialectiek

In zijn *Anti-Dühring* en zijn *Dialectiek van de natuur* geeft Engels een aantal dialectische wetten, waarvan de drie voornaamste zijn:

1. De wet van de omvorming van kwantiteit in kwaliteit en vice versa
2. De wet van de interpenetratie (wederzijdse doordringing) van tegengestelden
3. De wet van de negatie van de negatie

De eerste wet beschrijft een fenomeen dat iedereen kent, hoewel weinig mensen stil staan bij de betekenis ervan voor hun wereldbeeld. Dit fenomeen komt naar boven in spreekwoorden zoals “de druppel die de emmer doet overlopen” of manifesteert zich in huishoudelijke taken als het koken van water. De wet van de omvorming van kwantiteit in kwaliteit wijst ons op het moment waarop één druppel een emmer doet overlopen of een temperatuursverhoging van slechts een graadje resulteert in kokend water. In dialectische taal: een geleidelijke, kwantitatieve opeenhoping van kleine veranderingen leidt op een bepaald punt tot een kwalitatieve sprong: de emmer loopt over, het water gaat van zijn vloeibare toestand over in een gasvormige. Ook in maatschappelijke processen kunnen we dit fenomeen onderscheiden: revoluties, opstanden, protestbewegingen, de omverwerping van dictatoriale regimes, enzovoort, worden voorafgegaan door een periode waarin schijnbaar niets gebeurt. Het is echter juist in die tijdspanne dat de tegenstellingen langzaam maar zeker opstapelen om uiteindelijk uiteen te spatten.

De tweede wet beschrijft de interne tegenstellingen die in elk fenomeen vervat zitten: atomen, mensen, economische systemen enzovoort. Eenheid en evenwicht bestaan niet dankzij de afwezigheid van tegenstelling, maar juist door de aanwezigheid van tegengestelde krachten. Een atoom spat, ondanks de tegengestelde krachten van elektronen en protonen, niet uit elkaar. Wat men als polaire krachten aanziet, vormt eigenlijk twee delen van eenzelfde geheel.

Het kapitalisme is een systeem vol tegenstellingen (arbeid vs kapitaal, arbeiders vs kapitalisten, productie vs consumptie, loon vs meerwaarde, enzovoort) maar het is juist het geheel van deze tegenstellingen dat het kapitalisme vormt.

De derde wet, de negatie van de negatie, houdt in dat processen zich niet in een gesloten cirkel oneindig herhalen, maar dat ze zich doorheen opeenvolgende tegenstellingen ontwikkelen, van een lager naar een hoger niveau, van eenvoudig naar complex. Negatie in dialectische zin houdt dus zowel ‘opheffen’ als ‘bewaren’ in. Deze wet komt duidelijk tot uiting in de geschiedenis van de filosofie en de wetenschap, die bestaat uit een voortdurend proces van ontwikkeling doorheen tegenstelling. Men postuleert een theorie die bepaalde fenomenen verklaart. Deze theorie wordt dominant wanneer ze bevestigd wordt door een veelheid aan bewijzen en het ontbreken van een alternatief. Doorheen de tijd ontstaan er echter afwijkingen en ‘uitzonderingen’, die aanleiding geven tot een nieuwe theorie die de fenomenen beter lijkt te verklaren. Na een ideeënstrijd kan het nieuwe paradigma de dominante

positie van de oude, orthodoxe theorie veroveren. Maar ook deze theorie roept nieuwe problemen en vragen op, die op hun beurt resulteren in een nieuwe leer. Vaak lijkt het alsof we terugkeren naar ideeën die voorheen als afgedaan beschouwd werden. Tezelfdertijd is het duidelijk dat we niet terugkeren naar de beginstellingen, maar oude ideeën naar een hoger of complexer niveau brengen. De negatie van de negatie houdt dus in dat ontwikkeling geen lineair fenomeen is, maar gebeurt aan de hand van interne tegenstellingen

Hoofdstuk 3:

De dialectiek van de geschiedenis

In dit hoofdstuk bespreken we de marxistische visie op de geschiedenis: hoe ontstaat sociale verandering en wat zijn de historische krachten die revoluties in gang zetten?

Productiewijze en productierelaties

Aangezien de hele wereld voortdurend in beweging is, leven we in een historische wereld. Marx beseftte dat het kapitalisme zelf een historische maatschappijvorm was, ooit ontstaan en gedoemd om in de toekomst plaats te ruimen voor iets anders. Het kapitalisme verschilt echter kwalitatief van de voorbije maatschappijvormen. De ontwikkeling van de economie werd in alle prekapitalistische samenlevingen in toom gehouden. Via de kolossale expansie van de productiekrachten schept het kapitalisme de voorwaarden tot een nieuwe kwalitatieve stap, het communisme, waarin de productiemiddelen niet langer privaat bezit zijn, maar onder controle staan van de gemeenschap zelf.

Voor Marx ontrafelde de menselijke geschiedenis zich als een opeenvolging van (klassen)conflict en ontwikkeling van de productiekrachten, die uitmondde in het huidige industriële kapitalisme. De dynamiek van sociale en economische verandering huist bijgevolg niet in de hoofden of de 'natuur' van de mens, deze ontstaat door de maatschappelijke verhoudingen die mensen in de productie van hun materiële bestaan gedwongen aangaan. Marx vat het als volgt zelf samen:

“In de maatschappelijke productie van hun leven treden de mensen in bepaalde, noodzakelijke, van hun wil onafhankelijke verhoudingen, productieverhoudingen; deze productieverhoudingen beantwoorden aan een bepaald ontwikkelingsniveau van hun materiële productiekrachten. Het geheel van deze productieverhoudingen vormt de economische structuur van de maatschappij, de materiële basis waarop zich een juridische en politieke bovenbouw verheft en waaraan specifieke maatschappelijke vormen van bewustzijn beantwoorden. De wijze waarop het materiële leven wordt geproduceerd, is voorwaarde voor het sociale, politieke en geestelijke levensproces in het algemeen. Het is niet het bewustzijn van de mensen dat hun zijn, maar omgekeerd hun maatschappelijk zijn dat hun bewustzijn bepaalt. Op een bepaalde trap van hun ontwikkeling raken de materiële productiekrachten van de maatschappij in tegenspraak met de bestaande productieverhoudingen, of, wat slechts een juridische uitdrukking voor hetzelfde is, met de eigendomsverhoudingen, waarin zij zich tot dusver hadden bewogen. Van vormen waarin de productiekrachten tot ontwikkeling kwamen, slaan deze verhoudingen om in ketenen daarvan. Dan breekt een tijdperk van sociale revolutie aan.” (Marx, 1859b)

De productiekrachten omvatten de productiemiddelen (werktuigen, fabrieken, grondstoffen, ...) en arbeidskracht (fysieke, mentale en kennismatige productieve mogelijkheden van de producenten). Iets kan tot de productiekrachten worden gerekend indien het door een producent aangewend kan worden om te produceren. Productierelaties zijn relaties van effectieve macht over personen en productiekrachten en deze vallen meestal samen met de legale eigendomsverhoudingen binnen een maatschappij. Twee elementen zijn fundamenteel in de vorming van productierelaties: de mate waarin men vrij kan beschikken over de eigen arbeidskracht en waarin men productiemiddelen bezit. Zo beschikt een slaaf niet over zijn eigen arbeidskracht (deze is immers eigendom van zijn meester), noch bezit hij enige productiemiddelen. De feodale lijfeigene beschikt slechts gedeeltelijk over zijn eigen arbeidskracht (hij moet immers regelmatig karweien doen voor zijn heer) en bezit maar een klein deel van de productiemiddelen (een stukje grond). Hij is immers afhankelijk van de gronden en de molens van de heer. De hedendaagse loontrekkende beschikt volledig over zijn eigen arbeidskracht, maar aangezien hij geen productiemiddelen bezit, is hij gedwongen zijn arbeidskracht te verkopen op de arbeidsmarkt.

Een maatschappij bestaat volgens Marx niet uit een ongestructureerd amalgaam van productierelaties, noch omvat ze slechts één specifieke productierelatie. Elk historische productiewijze kent bijna alle productierelaties in mindere of meerdere mate, maar in elk socio-economisch systeem is telkens één type productierelaties dominant.

Maatschappelijk meerproduct

De mens is het enige levende wezen dat zich niet via adaptatie aan een natuurlijke omgeving dient aan te passen, maar deze omgeving via arbeid zelf op zijn behoeften afstemt. Het bevredigen van zijn behoeften gebeurt niet via een fysiologische, individuele krachtmeting tussen hemzelf en natuurkrachten, maar door maatschappelijke, sociale activiteiten: handelingen die voortspruiten uit de onderlinge relaties tussen de leden van een menselijke groep.

Wanneer een maatschappij niet in staat is om regelmatige overschotten te produceren, dan levert de totale productie hoogstens het noodzakelijk product op: voedsel, kleding, huisvesting van de gemeenschap en een min of meer constante hoeveelheid werktuigen om deze goederen te produceren. Zolang er niet op systematische wijze voldoende voedsel geproduceerd wordt, is de mens een speelbal van de natuur en ligt voedselschaarste constant op de loer.

Via een geleidelijke ontwikkeling van de productiekrachten kan de voedselproductie en de arbeidsproductiviteit stijgen. De overgang van een nomadisch naar een (semi-) sedentair bestaan geeft dan weer een belangrijke impuls aan de ontwikkeling van de productiemiddelen aangezien de hoeveelheid of de omvang van werktuigen niet langer beperkt is tot wat men kan meenemen.

Naast het noodzakelijk product ontstaat zo geleidelijk aan een permanent overschot: een maatschappelijk meerproduct. Dit economisch surplus schept verscheidene mogelijkheden. Zo kan men voedselvoorraden aanleggen om periodieke

hongersnoden te ontlopen of op te vangen. Verder kan men een efficiëntere arbeidsverdeling invoeren, aangezien voedselzekerheid en overschotten bepaalde leden van de maatschappij in staat stellen om meer tijd te investeren in de productie van voorwerpen die niet (direct) met voedselproductie te maken hebben. Deze specialisaties vormen de eerste aanzet tot beroepen. De neolithische revolutie was niet alleen een totale omwenteling in de productie van voedsel. Door de invoering van landbouw en veeteelt ontstond er ook een voedselreserf waardoor sommige mensen zich konden gaan toeleggen op pottenbakkerij, smederij enzovoort. Het bracht dus de menselijke beschaving in zijn geheel op een hoger niveau. Ten derde neemt de bevolking toe: een systematische voedselreserve schept een nieuw evenwicht tussen beschikbare hoeveelheid levensmiddelen en de omvang van de bevolking. Vervolgens schept de vorming van een permanent economisch surplus de materiële basis van en dus de mogelijkheid tot landbouw en veeteelt. Ten slotte ontstaat de mogelijkheid tot een ontwikkelde ruil, handel en kapitaalsaccumulatie.

Vormen van ruil

De economische ruil tussen groepen jager-verzamelaars bestond al sinds het ontstaan van de mensheid. Dit was een gelegenhedsruil, naast andere vormen van symbolische ruil (bv. kralen van schelpen) die dienden om de goede relaties tussen verschillende groepen te bewaren. De economische ruil gebeurde bij 'toeval' en maakte geen deel uit van het normale economisch leven. Zij kon voorvallen door het plotse ontstaan van overschotten. Zo werden ad hoc ruilverhoudingen met naburige groepen tot stand gebracht. De ontmoeting van twee toevallige overschotten, verschillend in aard en gebruikswaarde, schiep de voorwaarden van de eenvoudige ruil.

De eenvoudige ruil kan een ontwikkelde ruil worden wanneer een samenleving over voldoende, systematische overschotten beschikt. De ruil vindt niet langer bij uitzondering plaats, maar op regelmatige basis. Om het economische evenwicht te bewaren, dringen er steeds meer elementen van het meten en berekenen van de geruilde producten in de samenleving. De gelijke maat van de tegenprestatie begint een steeds belangrijkere rol te spelen.

De neolithische revolutie schiep de voorwaarden tot een permanent economisch surplus, waardoor de ruil een nieuwe fase bereikte. Ruilhandelingen waren niet langer beperkt tot enkele zeldzame producten, maar omvatten alle producten van een streek: er verschenen lokale markten. Elke stam of dorp voorzag nog steeds grotendeels zelf in de eigen behoeften, maar toch waren deze eenheden niet langer volledig onafhankelijk van de aanvoer van externe producten.

Het systeem van veralgemeende ruil viel samen met het ontstaan van het beroep binnen de stam of het dorp. Het ruilen zelf werd aanvankelijk verzorgd door de producenten zelf, door een deel van de gemeenschap of door vertegenwoordigers van de gemeenschap.

De lange-afstandsruil kon echter geen nevenactiviteit zijn die men uitoefende naast een ambacht, de bebouwing van het land of het hoeden van vee. Een nieuwe arbeidsverdeling ontstond, waarbij de ruilactiviteit zich afscheidde van de andere

economische activiteiten: de handel was geboren.

Met de veralgemening van de ruil drong zich ook de nood op aan een algemene equivalentwaar die de ruilwaarde van alle andere waren kon uitdrukken. Aanvankelijk hadden deze equivalentwaren nog een gebruikswaarde op zich, maar deze ontwikkelden zich steeds meer tot waren die geen enkele gebruikswaarde meer hadden dan hun equivalentie: geld.

Warenproductie

Een gespecialiseerde, van de gemeenschap gescheiden ambachtsman produceert niet langer gebruikswaarden om in zijn eigen levensonderhoud te voorzien. Zijn gehele productie is voor de ruil bestemd. Deze autonome ambachtsman produceert slechts ruilwaarden: waren bestemd voor de markt.

De handel beperkte zich aanvankelijk tot zeldzame (luxe)producten. De warenproductie bereikte een hoger niveau wanneer ze ambachtelijke en agrarische producten aan de handel begon te leveren. Landbouwproducten verschenen in warenvorm wanneer zich menselijke gemeenschappen hadden gevormd die volledig gescheiden waren van de levensmiddelenproductie: stedelijke gemeenschappen.

In een maatschappij die een eenvoudige warenproductie kende, werd het geld slechts bij een relatief beperkt aantal handelsverrichtingen aangewend als algemeen equivalent. Het diende in de eerste plaats als schat en het werd gebruikt voor persoonlijke consumptie. Geld bleef een instrument van warenproductie: waar A => geld => waar B.

Naast deze warenbezitters die hun waren gewoon wilden verkopen om in hun behoeften te voorzien, ontstonden er geldbezitters die hun bezit wilden vermeerderen door hun geld te laten circuleren. Terwijl warenproductie bestaat uit het verkopen om te kopen, bestaat geldcirculatie uit het kopen om te verkopen: de verkoop van andermans producten om deze met winst verder te verkopen. Geld wordt kapitaal – een waarde die met een meerwaarde aangroeit: geldhoeveelheid A => waar => geldhoeveelheid A' (geldhoeveelheid A + meerwaarde).

Deze accumulatie van geldkapitaal kwam aanvankelijk voort uit handel en woeker. Deze geldcirculatie was op zich steriel; ze verplaatste rijkdom van de ene partij naar de andere, maar verhoogde niet de algemene rijkdom van de maatschappij.

Een koopman kon echter één waar kopen die als gebruikswaarde de eigenschap had om nieuwe waarden te produceren: menselijke arbeidskracht. De verkregen meerwaarde is geen toe-eigening van bestaande waarden, zij is het resultaat van de productie van nieuwe waarden. Deze meerwaarde bestaat uit het verschil tussen de door de producenten geschapen waarde en hun onderhoudskosten.

Bijna alle prekapitalistische samenlevingen hadden een natuurlijke economie, een economie waar hoofdzakelijk voor eigen consumptie werd geproduceerd en waar overschotten werden geruild. Deze economie kon overgaan in een geldeconomie, bijvoorbeeld wanneer boeren steeds meer koopwaren moesten produceren en op de markt verhandelen om grondrente en belastingen in valuta in plaats van in natura te betalen. Pas met de kapitalistische productiewijze werd de warenproductie algemeen: alles wat voorwerp is van het economisch leven (en zelfs daarbuiten)

wordt tot koopwaar herleid.

Uitbuiting

Vanaf het moment in de geschiedenis dat er een meerproduct wordt geproduceerd, ontstaat ook de strijd om de verdeling van dat surplus. In die zin is het meerproduct de echte oorzaak of de materiële basis voor het ontstaan van de eerste klassenmaatschappij: een maatschappij waarin een groep mensen, de heersende klasse, beslag legt op het meerproduct dat door anderen wordt geproduceerd. De overgang van het “primitief communisme”, de egalitaire sociaal-economische samenwerking tussen de eerste mensen, naar de eerste klassenmaatschappij verliep wellicht via priesters en stamhoofden aan wie het surplus aanvankelijk vrijwillig werd afgestaan wegens de belangrijke rol die ouderlingen speelden in de overdracht van kennis (bv. kennis van zaden) en het ‘bezweren van de natuurkrachten’ (ziektes enzovoort). Later begonnen die priesters en stamhoofden daarmee soldaten te betalen waardoor er voor het eerst een staatsapparaat ontstond waarmee ze permanent beslag konden leggen op het meerproduct. Ze betaalden dus huurlingen om de anderen te dwingen een deel van hun productie af te staan. Daarenboven kon men dankzij de aanwezigheid van een surplus ook krijgsgevangenen in leven houden om ze vervolgens als slaven te gebruiken. Op die manier ontstaat de slavernij die kenmerkend is voor een nieuwe productiewijze die we aantreffen in de samenlevingen van de Oude Grieken en de Romeinen: de antieke productiewijze. De antieke productiewijze wordt gekenmerkt door de slavernij: slavenhouders leggen beslag op het meerproduct dat door slaven wordt geproduceerd.

De feodale productiewijze wordt op zijn beurt gekenmerkt door de lijfeigenschap, waarbij lijfeigenen een deel van de oogst (het meerproduct) dienen af te staan aan de feodale heer. In andere continenten ontstaan ook vormen van feodalisme of andere klassenmaatschappijen. Vanaf de 13de-14de eeuw ontstaat er echter in West-Europa een nieuwe productieverhouding, de loonarbeid, die een nieuwe productiewijze voortbrengt: het kapitalisme. De loonarbeiders, of het proletariaat zoals Marx hen noemt, ontstaan uit boeren die om allerlei redenen van hun land worden verdreven en zo de beschikking over hun productiemiddelen verliezen. Een deel van de bevolking vormt zo een klasse van bezitloze arbeiders die geen andere keuze heeft dan zijn arbeidskracht te verkopen aan de eigenaars van de productiemiddelen.

Ongelijkmatige en gecombineerde ontwikkeling

Geen enkele samenleving evolueert in een rechte lijn van een gemeenschap van jagers-verzamelaars naar een kapitalistische industrie. Ontwikkeling en vernieuwing gebeuren niet overal op hetzelfde moment en op dezelfde wijze: het is een ongelijkmatig proces.

Wanneer ongelijkmatig ontwikkelde maatschappijen met elkaar in contact komen, dan vormen ze een eenheid, die logischerwijs niet homogeen is, maar complex en vol contradicties. Zo kende Afrika via de kolonisatie bijvoorbeeld zeer specifieke vormen van klassenmaatschappij door het samenkomen van het kapitalisme met primitief communisme of met slavenmaatschappijen enzovoort. Er is dus nooit in

de geschiedenis op alle plaatsen één gelijkmatige vorm van ontwikkeling geweest. Deze gecombineerde ontwikkeling leidt tot nieuwe ongelijkmatigheden en conflicten. Elke productiewijze kent dus restanten van vorige productiewijzen en sluimerende aanwezigheden van nieuwe productiewijzen.

Zo houden de gemeenschappelijke werktuigen en gronden bij de stammenmaatschappij een belofte in van een communistische maatschappij. Een echte communistische maatschappij is echter pas mogelijk wanneer de productiekrachten voldoende ontwikkeld zijn om in de behoeften van de hele mensheid te voorzien. De dialectiek van de geschiedenis wil dat het kapitalisme, de maatschappij waarin elke vorm van collectief bezit vernietigd is, juist de samenleving is die door haar immense vooruitgang van de productiekrachten de basis legt voor een socialistische en communistische maatschappij. Het kapitalisme schept immers haar eigen ondergang in de vorm van de werkende klasse, die in haar strijd tegen het kapitalistische systeem de zaden plant van het socialisme en communisme, door haar onderlinge solidariteit en de oprichting van vakbonden, mutualiteiten, verbonden, partijen, comités, enzovoort.

Hoofdstuk 4:

De werking van de kapitalistische economie

Dit hoofdstuk legt een aantal mechanismen van de kapitalistische economie bloot, zoals winst, kapitaalsaccumulatie en werkloosheid.

Zin en onzin van economie

Het is nuttig om een en ander over economie te weten. De grootste problemen waar de mens voor staat, zijn immers nauw verbonden met economie: de ecologische kwestie bijvoorbeeld, of de toenemende ongelijkheid, werkloosheid, de problematiek van de zogenaamde Derde Wereld enzovoort. Neem de werkloosheid: in januari 2006 waren er in België 450.000 werklozen.¹ Dan spreken we over het officiële cijfer van uitkeringsgerechtigde, volledige werklozen. Daarin zitten bijvoorbeeld niet de deeltijds werklozen of heel wat jonge werklozen. In werkelijkheid is het cijfer dus nog een pak hoger. Maar zelfs het officiële cijfer van 450.000 is hallucinant als we even stilstaan bij de economische betekenis ervan. In feite zegt onze samenleving aan die 450.000 mensen: “zet jullie even aan de kant, jullie hoeven niet mee te helpen aan al het werk dat de samenleving verzet: de productie van huizen en straten, eten en drinken, onderwijs en gezondheidszorg, ...”

Nochtans is er werk genoeg! Er zijn een heleboel wijken die een opknapbeurt verdienen, de gezondheidszorg en heel wat andere sectoren komen handen te kort en om echt werk te maken van gelijke kansen in het onderwijs zijn kleinere klassen, dus meer leerkrachten nodig. Er is dus werk genoeg in onze samenleving. Maar toch zegt het huidige economisch systeem, het kapitalisme, aan 450.000 mensen dat hun bijdrage niet welkom is.

De overheid zou echter kunnen beslissen om iets te doen aan die onwaarschijnlijke verspilling van menselijk talent en arbeid door bijvoorbeeld die 450.000 mensen zelf aan het werk te zetten. Dat zou perfect betaalbaar zijn, aangezien deze werklozen nu al een uitkering krijgen en ze als tewerkgestelde in ruil daarvoor economische goederen en diensten zouden produceren. Vanzelfsprekend moet de verloning dan wel hoger zijn dan de huidige uitkering en mag het niet gebruikt worden om mensen te dwingen een bepaalde job aan te nemen, zoals de liberalen voorstellen. Een dergelijk tewerkstellingsprogramma zou een heleboel voordelen hebben, zowel voor de samenleving als voor de betrokkenen. Toch weigert de overheid deze logische stap te zetten. De fundamentele reden hiervoor is dat werklozen een functie vervullen binnen het kapitalisme. Het kapitalisme heeft werklozen nodig, het kan niet bestaan zonder werkloosheid. De marxistische economische theorie legt uit waarom. We komen er later in dit hoofdstuk op terug.

Behalve de werkloosheid is ook de toename van de ongelijkheid een bekend probleem. In België bezitten de 10% rijkste mensen samen 50% van alle

bezittingen. De armste 30% bezitten samen slechts 5%. (Rademaekers K. en Vuchelen J., 1999) Erger is dat deze ongelijkheid decennium na decennium toeneemt. Op internationaal vlak is de ongelijkheid nog groter. Eén voorbeeld zegt genoeg: de 225 rijkste mensen hebben samen evenveel bezittingen als de armste 2,5 miljard mensen (United Nations Human Development Report, 1998, p.30). En ook op internationaal vlak neemt de ongelijkheid onder het kapitalisme steeds verder toe. Om te begrijpen hoe dat komt, moeten we iets weten over de werking van de kapitalistische economie.

Het arbeidscontract: gelegaliseerde uitbuiting

Het kapitalisme is synoniem voor de “veralgemeende markteconomie”, een economie waarin alles geproduceerd wordt om het op de markt te verkopen aan iemand anders. Karl Marx, die een belangrijk deel van zijn leven heeft gewijd aan een studie van het kapitalisme, gebruikt in zijn werk *Het Kapitaal* overigens niet de term markteconomie, maar wel ‘koopwarenproductie’. Onder een koopwaar verstaat hij elk product dat geproduceerd wordt met als enige bedoeling het op de markt te koop aan te bieden. De ontwikkeling van de economie van het primitief communisme naar deze koopwarenproductie, hebben we reeds behandeld in het vorige hoofdstuk. We hebben gezien dat er een nieuwe klasse ontstond, de arbeidersklasse, die geen productiemiddelen bezit en geen andere keuze heeft om haar arbeidskracht te verkopen aan degenen die wel de productiemiddelen bezitten, de kapitalistische klasse.

Burgerlijke economen stellen vaak dat een arbeider en een kapitalist vrijwillig een arbeidscontract aangaan. In werkelijkheid schuilt er achter deze schijnbaar vrijwillig aangegane ruilrelatie tussen arbeider en kapitalist een dwangrelatie die voortvloeit uit de ongelijke bezitsverhoudingen. Een loonarbeider heeft geen andere keuze dan zijn arbeidskracht te verkopen. Hierdoor ontstaat een ongelijke machtsverhouding in het loononderhandelingsproces die de kapitalist in staat stelt om de arbeider meer arbeid te laten presteren dan de waarde die hij hem vergoedt onder de vorm van een loon. De kapitalistische winst ontstaat met andere woorden doordat de loonarbeider niet vergoed wordt voor een deel van de geleverde arbeid. De kapitalist voegt de winst echter toe aan zijn kapitaal waardoor hij in een volgende productiecycclus meer arbeiders kan inhuren, meer kan produceren en dus nog meer winst kan maken. Dit steeds verdergaande proces noemde Marx kapitaalsaccumulatie: de opeenstapeling en concentratie van winsten in de handen van de kapitalistische klasse.

De concentratie van kapitaal is dus een van de voornaamste conclusies van Marx' analyse van het kapitalisme en het vormt de fundamentele oorzaak voor de toenemende ongelijkheid die we overal waarnemen.

De dictatuur van de winst

Een andere conclusie van Marx is de toenemende centralisatie van kapitaal: het kapitaal komt in handen van een steeds kleinere groep mensen. Sommige kapitalisten gaan immers failliet, anderen fuseren, zelfstandigen kunnen de concurrentie niet aan en het wordt steeds moeilijker om nog een nieuw succesvol

bedrijf te beginnen vanwege de hoge vaste kosten en andere toetredingsbarrières. In zijn ontwikkeling neigt het kapitalisme dus naar monopolievorming: steeds minder en steeds grotere ondernemingen. De vrije concurrentie, die ooit de motor was van het kapitalisme, wordt dus door dat kapitalisme zelf ondergraven. Bovendien vergt het beheer van ondernemingen in een monopolistische omgeving steeds verregaandere vormen van planning, waardoor vandaag de kiemen ontstaan van de democratisch geplande economie die kenmerkend zal zijn voor een socialistische productiewijze.

Een derde conclusie van Marx in zijn analyse van het kapitalisme is de zogenaamde tendentiële daling van de winstvoet. De winstvoet is de verhouding tussen de winst (het gerealiseerde onverkochte loon van de arbeider) en het geheel aan geïnvesteerd kapitaal, met andere woorden: de verhouding tussen winsten en kosten. De term 'tendentiële' slaat op het feit dat de winstvoet permanent de neiging heeft om te dalen, ze staat continu onder een neerwaartse druk. Het is dus niet zo dat Marx bewezen zou hebben dat de winstvoet onder het kapitalisme automatisch en waarneembaar zou dalen. De winstvoet is immers het resultaat van de klassenstrijd, van de krachtsverhoudingen tussen arbeiders en kapitalisten. Marx' conclusie over de tendentiële daling van de winstvoet impliceert alleen dat wanneer een kapitalist zijn winstvoet op een zelfde niveau wenst te houden, hij genoodzaakt is om de zogenaamde uitbuitingsgraad steeds verder te verhogen. Dat kan bijvoorbeeld door de lonen te doen dalen, door de arbeiders harder te doen werken voor een zelfde loon of door de uitbuiting van de 'Derde Wereld' op te drijven.

Deze aanhoudende poging van de kapitalisten om de lonen te drukken hangt ook samen met Marx' visie op de functie van werkloosheid binnen het kapitalisme. Wat Marx het reserveleger van werklozen noemt is een groep arbeiders die zijn arbeidskracht te koop aanbiedt terwijl er geen vraag naar is. Dit overaanbod aan arbeidskracht doet de concurrentie tussen de arbeiders toenemen en oefent een neerwaartse druk uit op de prijs van de arbeidskracht: het loon. In perioden van hoge werkloosheid is de arbeidersbeweging doorgaans terughoudend om looneisen te stellen. Voor Marx is de objectieve functie van de werkloosheid dus een verschuiving van de krachtsverhoudingen tussen de klassen in het voordeel van het kapitaal.

(Footnotes):¹FOD Economie, zie: <http://ecodata.mineco.fgov.be/>

Hoofdstuk 5:

De evolutie van het marxisme na Marx

Het marxisme stond natuurlijk niet stil na de dood van Marx, maar evolueerde mee met de voortdurend veranderende maatschappelijke werkelijkheid. In dit hoofdstuk beschouwen we in vogelvlucht de verdere ontwikkeling van het marxisme.

De Internationale Arbeidersassociatie

De ontwikkeling van het kapitalisme en de burgerij ging gepaard met de ontwikkeling van de krachten die het zaad van hun ondergang in zich meedroegen: de arbeidersklasse en de arbeidersbeweging. De arbeidersbeweging ontstond vrij snel als reactie op de kapitalistische uitbuiting; eerst op lokaal, dan nationaal en uiteindelijk internationaal vlak. De ontwikkeling van de arbeidersklasse en haar organisaties groeide mee met de evolutie van het kapitalisme zelf, dat via de wereldmarkt en het imperialisme steeds globaler werd. De werkende klasse had nood aan een internationale organisatie om weerstand te bieden tegen het mondiale kapitalisme.

Marx en Engels richtten in 1864 de Internationale Arbeidersassociatie (IAA) op, de eerste poging tot een internationale koepelorganisatie van de arbeidersbeweging. De IAA was een heel heterogene organisatie die zowel marxisten, anarchisten, syndicalisten als radicalen herbergde. Hoewel deze Eerste Internationale de grondslagen legde voor een arbeidersinternationale, vormde ze nooit een massaorganisatie van de werkende klasse. In 1876 werd de IAA opgedoekt na de bloedige nederlaag van de Commune van Parijs (1871) en toenemende interne verdeeldheid, vooral tussen marxisten en anarchisten.

De Tweede Internationale

In de daaropvolgende periode schoten in de meeste geïndustrialiseerde landen arbeiderspartijen als paddestoelen uit de grond. In 1889 ontstond dan ook de Tweede Internationale die miljoenen arbeiders herbergde en, in theorie, op een revolutionaire marxistische leest geschoeid was. De periode tussen de Commune van Parijs en de Eerste Wereldoorlog vormde in het Westen echter een periode van reformisme en niet van revolutie. In plaats van een reeks opeenvolgende kapitalistische crisissen, ontstond er een economische bloei, waar vooral de burgerij en hoge middenklasse de vruchten van plukten. Maar deze economische vooruitgang betekende ook dat de socialistische partijen beperkte hervormingen konden doorvoeren, die ten goede kwamen van de arbeidersklasse.

De belangrijkste partij van de Tweede Internationale was de SPD, de Sozialdemokratische Partei Deutschlands. De confrontatie met de sterke Duitse staat

van Bismarck maakte van de Duitse arbeidersbeweging een staat binnen de staat, ondersteund door eigen mutualiteiten, vakbonden, kranten en tijdschriften, culturele verenigingen, onderwijsinstellingen enzovoort. Hierdoor kregen de socialistische leiders de idee dat het socialisme langzaam binnen het kapitalisme opgebouwd kon worden en dat een revolutie onnodig en onwenselijk was.

In theorie was de ideologie van de Tweede Internationale de revolutionaire theorie van Marx en Engels, maar in de praktijk waren de ideeën en methodes gebaseerd op een 'vulgaire' marxistische stroming, waarvan Kautsky de belangrijkste vertegenwoordiger was. De autoriteit van Kautsky was voornamelijk gebaseerd op de uitstraling van de machtige Duitse sociaal-democratie, die als voorbeeld gold voor de andere socialistische partijen.

Kautsky geloofde in de zogenaamde 'eindcrisis' van het kapitalisme: het kapitalisme zou ooit, onvermijdelijk, in een gigantische crisis verzeilen waar het zich nooit van zou kunnen herstellen. Deze crisis zou het moment betekenen waarop de arbeidersklasse en haar organisaties de macht konden overnemen en het socialisme vestigen.

Marx had echter nooit van een dergelijk finale crisis gesproken; hoewel hij erkende dat het kapitalisme telkens weer in een crisis verzeilt omwille van haar interne tegenstellingen, zal deze crisis niet automatisch leiden tot socialisme. De overgang naar een socialistische maatschappij kan immers enkel gebeuren door een bewuste actie van de werkende klasse.

Indien dit niet gebeurt, zal het kapitalisme zich opnieuw herstellen – ten koste van de uitgebuite klassen, of erger, zoals Rosa Luxemburg het verwoordde: "socialisme of barbarij!" In dit tijdperk van massavernietigingwapens en milieuverontreiniging lijkt dit laatste dilemma prangender dan ooit.

Het geloof in de finale crisis van het kapitalisme schiep een ironische situatie: de socialisten hielden bij elke kans om de macht te veroveren steeds de arbeidersklasse in toom, vanuit het argument dat dit niet de grote crisis was en men moest afwachten tot de tijd rijp was. De tijd zou echter nooit rijp zijn aangezien de finale crisis nooit zou komen...

In plaats van de arbeidersklasse voor te bereiden op de transformatie van de kapitalistische naar een socialistische maatschappij, streden de reformistische leiders enkel voor concrete hervormingen binnen het systeem. De tegenstelling tussen de revolutionaire theorie en de reformistische praktijk werd aangekaart door de revisionist Bernstein, die vond dat de revolutionaire theorie zich moest aanpassen aan de pragmatische politiek van de socialistische partijen. De grote breuk tussen reformisten en revolutionairen gebeurde echter pas aan de hand van grote gebeurtenissen zoals de Eerste Wereldoorlog en de Russische Revolutie.

De Derde Internationale

Hoewel de socialistische partijen van de Tweede Internationale zich ertoe verplicht hadden om geen deel te nemen aan de onvermijdelijke militaire botsing tussen nationale kapitalistische belangen, stemden de Duitse socialistische parlementsleden unaniem voor de oorlogskredieten en de imperialistische oorlog van Keizer Wilhelm.

De socialisten in andere landen zoals Frankrijk en België volgden hun voorbeeld, waardoor ze zich dus plots in tegenovergestelde nationalistische (en imperialistische) kampen bevonden. De revolutionaire en internationalistische retoriek van de Tweede Internationale werd doorprikt en deze organisatie hield de facto op te bestaan als uitdrukking van de internationale werkende klasse.

Algauw ontstond er binnen de socialistische partijen oppositie tegen de oorlog. De revolutionaire socialisten zoals Karl Liebknecht en Rosa Luxemburg in Duitsland, Lenin en Trotski in Rusland en Gramsci in Italië wilden de oorlog tussen de imperialistische grootmachten, een oorlog waarbij de arbeidersklasse niets te winnen had, omzetten in een revolutionaire klassenstrijd.

Toen de revolutionaire marxisten in 1915 bijeenkwamen op de Conferentie van Zimmerwald om de oprichting van een nieuwe Internationale te bespreken, vormden ze nog een kleine groep. De Russische Revolutie van 1917 leidde ertoe dat de kwestie van revolutie niet langer een abstract idee was, maar een concrete werkelijkheid. De Russische revolutionaire marxisten, de bolsjewieken, hadden de staatsmacht veroverd en waren volop bezig met de socialistische transformatie van de maatschappij.

Vanuit socialistisch Rusland werd in 1919 dan ook een nieuwe, revolutionaire internationale opgericht: de Communistische Internationale of Komintern. Het revolutionaire potentieel in het Westen was enorm: revoluties hadden een einde gemaakt aan de Russische, Duitse en Oostenrijkse autocratieën. De Eerste Wereldoorlog eindigde in werkelijkheid door een revolutionaire opstand in Duitsland. In elk land keerden geradicaliseerde soldaten van het front terug en de reformistische strekking binnen de socialistische partijen werd in het defensief gedrongen.

In dit revolutionaire klimaat ontstonden de massapartijen van de Komintern, meestal uit massale afsplitsingen van de oude sociaal-democratie. In Frankrijk bijvoorbeeld stemde de meerderheid van de socialistische partij (SFIO) om aan te sluiten bij de Komintern en de Franse Communistische Partij te vormen.

De leiders van de nieuwe internationale waren vastbesloten te leren uit de fouten van hun voorgangers. De Komintern werd in tegenstelling tot de Tweede Internationale geen losse federatie van nationale partijen, maar moest een gecentraliseerde organisatie zijn: een echte wereldpartij van de werkende klasse. Internationalisme vormde het tegengif voor het nationalistisch verraad van de sociaal-democratie tijdens de Eerste Wereldoorlog.

Jammer genoeg viel de opbouw van de Komintern samen met de stagnatie van de revolutionaire beweging, hoewel dit toen voor de meeste revolutionaire marxisten niet duidelijk was. Het jaar 1923 vormde het keerpunt: in Duitsland aarzelde de leiding van de Communistische Partij om de staatsmacht te veroveren, waardoor de revolutionaire kans verloren ging, terwijl in de prille Sovjetunie zelf een contrarevolutie aanving in de vorm van de stalinistische bureaucratie.

De contrarevolutie

Net als het kapitalisme haar eigen revolutionaire tegenkrachten genereert, zo roept de revolutie haar eigen contrarevolutionaire tegenkrachten op. Het falen van de revoluties in Duitsland, Hongarije, Oostenrijk, Italië en andere westerse landen isoleerde de Russische revolutie en versterkt de krachten van de contrarevolutie. In het Westen werd de contrarevolutie niet enkel gedragen door burgerij, leger en politie, maar ook door de sociaal-democratie, die in vele landen opnieuw de kant van het kapitaal koos en meehielp de opstanden in de kiem te smoren. In de Sovjetunie nam de contrarevolutie bij het uitblijven van revoluties in westerse landen de vorm aan van bureaucrativering en stalinisme.

De Russische bolsjewieken hadden reeds bij de verovering van de staatsmacht in Rusland gesteld dat socialisme in één land onmogelijk was en dat een Russische revolutie enkel kon slagen door de steun van revoluties in het Westen. Rusland had immers de westerse economie en culturele tradities nodig om zich uit de semi-feodaliteit op te werken en een arbeidersdemocratie te worden.

Toen rond 1924 duidelijk werd dat de revolutie in het Westen uitgesteld was, schoof Stalin de theorie van 'socialisme in één land' naar voren. Deze theorie was een uitdrukking van de belangen van de kersverse sovjetbureaucratie, die zich weinig interesseerde voor revolutie, maar voor alles een stabiele staat beoogde. De Komintern degeneerde van een wereldpartij naar een instrument dat enkel de enge, nationale belangen van de Russische bureaucratie verdedigde. Dit resulteerde in een waanzinnig politiek zigzagbeleid, dat in Duitsland medeoorzaak was van het aan de macht komen van Hitler en de vernietiging van de Communistische Partij.

De Linkse Oppositie en de Vierde Internationale

Vanaf 1923 ontstond in de Sovjetunie ook weerstand tegen de bureaucratische stroming. De Linkse Oppositie, geleid door Trotski, slaagde er echter niet in om het tij te keren. In 1927 werd de oppositie uit de partij gestoten. Trotski bleef echter hopen op een politieke revolutie in de Sovjetunie, die aangewakkerd zou worden door belangrijke gebeurtenissen. Toen zelfs het aan de macht komen van Hitler in 1933 geen crisis vormde binnen de communistische partijen besloot hij dat een nieuwe internationale nodig was. Pas in 1938 vond de oprichting van de Vierde Internationale plaats. Trotski meende dat er een nieuwe wereldoorlog zou uitbreken, die een nieuwe revolutionaire golf zou veroorzaken door heel het Westen. Net als na de Eerste Wereldoorlog zou deze golf een crisis inluiden voor de traditionele arbeidersorganisaties en revoluties ontketenen waarbij de revolutionaire marxisten konden tussenkomen.

Zoals Trotski voorspelde kwam er inderdaad een Tweede Wereldoorlog. Op deze oorlog volgde ook een revolutionaire golf (Italië, Griekenland, Joegoslavië enzovoort), maar deze werd in het Westen al gauw gesmoord door een contrarevolutie in democratische vorm: socialistische en zelfs communistische partijen (ook in België!) namen deel aan regeringen en kregen speelruimte om hervormingen binnen het systeem door te voeren. De welvaartsstaat was de prijs die de verzwakte burgerij moest betalen om een revolutie af te wenden. De enorme economische expansie in

de jaren '50 en '60 schiep de financiële ruimte voor deze hervormingen. De sociaal-democratie was dus niet zwakker, maar juist sterker in de naoorlogse periode. Ook de communistische partijen kwamen versterkt uit de oorlog: de Sovjetunie had veel prestige gewonnen omdat ze onmiskenbaar het grootste aandeel had in het verslaan van het nazisme.

Trotsky was reeds in 1940 door een stalinistische agent vermoord en kon zijn perspectief niet bijschaven. De leiding van de Vierde Internationale kwam in handen van minder bekwame lieden zoals Cannon en Pablo, die een sterk gebrek aan strategisch inzicht en democratische zin vertoonden. Ze corrigeerden de positie van Trotsky niet, maar bleven het foute perspectief op een wereldrevolutie behouden tot in het absurde toe. Dit leidde tot een verdere isolatie van het revolutionair marxisme, wat op zijn beurt een grotere wereldvreemdheid tot gevolg had.

Niet alle afdelingen van de Vierde Internationale gingen echter met deze koers akkoord. Het ontbreken van dialoog en democratische discussie leidde ertoe dat sommige afdelingen vanwege hun kritiek werden uitgesloten en andere zelf opstapten en hun eigen organisaties oprichten. Binnen de afdelingen zelf vonden er nog splitsingen plaats en binnen die splitsingen nog verdere afscheidingen, wat uiteindelijk tot de huidige versplintering in het linkse landschap heeft geleid. Belangrijk is dat deze versplintering en onmacht uiteindelijk het gevolg is van twee elementen: enerzijds het reformistische klimaat dat het revolutionair marxisme in de marginaliteit dwong en anderzijds de verwatering van de marxistische methode, waardoor de marxisten niet langer in staat waren de gebeurtenissen te voorzien en te beïnvloeden, maar steeds achter de feiten aanhielden.

Westers marxisme

Niet enkel in de Sovjetunie ontstond er een oppositie tegen de stalinistische interpretatie van de ideeën van Marx. De intellectuele verstarring van het sovjetmarxisme schiep zijn tegenpool in het zogenaamde 'westers marxisme', een verzamelterm voor de marxistische opvattingen die in westerse academische kringen ontstonden. Het westers marxisme kent een rijke geschiedenis met figuren zoals de Hongaarse filosoof Georg Lukács, de Italiaanse activist Gramsci en de Duitse atheïstische theoloog Ernst Bloch, met de zogenaamde Frankfurter Schule, de Franse structuralisten, de New Left enzovoort. Een aantal vertegenwoordigers van het westers marxisme hebben belangrijke bijdragen geleverd tot het marxisme, door nieuwe kennis en inzichten uit de psychologie, ecologie, antropologie enzovoort, in de theorie te integreren. Aangezien een groot aantal van de westerse marxisten uitsluitend academici zijn, hebben ze echter bijna geen band met de arbeidersbeweging. Hun theorieën zijn bijgevolg vaak intellectualistisch, eclectisch en/of pessimistisch.

Sommige westerse marxisten waren lid van communistische partijen, maar hadden slechts een geringe impact op de stalinistische partijpolitiek. Velen verlieten dan ook gedesillusioneerd hun partij en namen afstand van het marxisme. Toen een aantal communistische partijen, zoals die van Frankrijk en Italië, zich onafhankelijker tegenover de Sovjetunie begonnen op te stellen en een 'eurocommunistische' stroming

ontstond, betekende dit een breuk met Moskou, maar geen fundamentele breuk met de stalinistische methodes, politiek en opvattingen. Na de Tweede Wereldoorlog speelden – en spelen in veel landen nog altijd – de communistische partijen dezelfde rol als de sociaal-democratie.

Maoïsme en andere modieuze strekkingen

De studenten- en arbeidersopstanden rond 1968 botsten op de onverschilligheid van de stalinistische partijen. De interesse voor andere revolutionaire ideeën en organisaties laaide hoog op. De Culturele Revolutie in China vormde een inspiratie voor vele westerse linkse jongeren die beseften dat het stalinisme een doodlopend pad was. Het maoïsme, maar ook titoïsme, castroïsme, anarchisme en trotskisme wonnen aan populariteit en nieuwe bewegingen schoten als paddestoelen uit de grond.

Het maoïsme bood echter geen alternatief voor het stalinisme, aangezien het enkel de ideologische uitdrukking vormde van de belangen van de Chinese bureaucratie tegenover de Russische belangen. Het stalinisme is in de eerste plaats een nationalistische ideologie. Toen de stalinistische methode de doctrine van de Chinese communistische partij werd, was het niet meer dan logisch dat deze nationalistische doctrine na de Chinese Revolutie van 1949 een eigen, Chinese uitdrukking kreeg. De Culturele Revolutie van 1966 was een poging van Mao om het stijgende ongenoegen van het volk tegen de bureaucratie te kanaliseren in zijn voordeel. Hij richtte hun woede tegen de prokapitalistische oppositie binnen het partijapparaat en de bureaucratie.

Andere linkse groepjes beweerden dat de arbeidersklasse geen voortrekkersrol meer speelde en dat zogenaamde ‘nieuwe sociale bewegingen’ van jongeren, minderheden, vrouwen, homoseksuelen of intellectuelen die rol op zich zouden nemen. Ook meer anarchistische bewegingen zoals de Provo's kenden een groot succes.

De trotskistische stromingen steunden in theorie op de rijke erfenis van het revolutionair marxisme, maar door het opportunisme en de incompetentie van de leiding slaagden ze er niet in om een massale aanhang te verwerven.

De Internationale Marxistische Strooming

Terwijl de meeste trotskisten de arbeidersbeweging als revolutionaire kracht afschreven en zich volledig richtten op de nieuwe sociale bewegingen, behield een groep van Britse trotskisten haar arbeidersperspectief. Deze groep werkte binnen de Labour Party en de Young Socialists en werd onder de naam ‘Militant’ in de jaren '70 en '80 de belangrijkste marxistische organisatie in Groot-Brittannië. De geschriften en ideeën van Ted Grant, een van de stichters van de organisatie, over de naoorlogse periode (zoals de aard van de Sovjetunie en de zogenaamde communistische regimes, de revoluties in de Derde Wereld, de economische crisis in de jaren '70, enzovoort) vormden een actuele toepassing van de marxistische methode op nieuwe problemen. Op deze theoretische onderbouw kon zich een sterke organisatie verheffen. Militant veroverde de Young Socialists, de jongerenorganisatie van Labour, had zo'n 8000

leden, beschikte over 200 vrijgestelden en verscheidene parlementsleden, beheerste de gemeenteraad van Liverpool en wist met de zogenaamde poll-taxcampagne Thatcher ten val te brengen. Militant begon ook contacten te leggen met revolutionaire socialisten elders in de wereld om zo het fundament te leggen van een nieuwe revolutionaire marxistische organisatie.

De omwentelingen in de stalinistische landen eind jaren '80 en de triomf van het neoliberalisme hadden echter ook hun impact op deze organisatie. Een deel van Militant argumenteerde dat de revoluties in het Oostblok nieuwe revolutionaire mogelijkheden bood. Dit betekende dat Militant de Labour Party diende te verlaten en een onafhankelijke partij moest oprichten die maximaal de radicale omstandigheden zou benutten. Een ander deel van de organisatie stelde echter dat het volgende decennium juist een moeilijker periode voor het marxisme zou vormen en dat de bestaande posities niet op het spel mochten gezet worden zodat ze in meer gunstige omstandigheden verder uitgebouwd konden worden. Militant diende dus in de Labour Party te blijven.

De organisatie slaagde niet een overeenstemming over dit punt te bereiken en splitste in twee groepen. De eerste groep verliet de Labour Party en richtte achtereenvolgens Militant Labour, de Socialist Alliance en uiteindelijk de Socialist Party op. Van de grote groei die de leiding van deze strekking voorspelde, is weinig in huis gekomen; integendeel, de Socialist Party is slechts een schim van wat Militant ooit geweest is. Haar internationale werking was hetzelfde lot beschoren. Vandaag vormt deze organisatie in de verschillende landen slechts een van de vele splinterpartijtjes aan de linkerzijde.

De andere groep vormde oorspronkelijk een minderheid, maar door de juiste perspectieven naar voren te schuiven, wist ze zich na enkele jaren internationaal te herstellen van de splitsing. Niet alleen herstelde deze stroming zich, maar zij wist zich verder uit te bouwen tot bekende revolutionaire stromingen, bijvoorbeeld in Pakistan, Italië en Spanje, en zeker ook in de regio waar revolutie nu op de agenda staat, Latijns-Amerika, waar het inmiddels de invloedrijkste marxistische strekking is. Het is immers in de revolutie zelf dat een revolutionaire organisatie pas echt getest wordt.

Vandaag staat deze stroming bekend als de Internationale Marxistische Stroming (IMT, International Marxist Tendency), waarvan de Belgische afdeling gevormd wordt door de organisatie Vonk. VMS, waarvan je nu de brochure in handen hebt, is de studentenbeweging van Vonk.

Hoofdstuk 6:

De revolutionaire rol van de arbeidersklasse

Uit de voorgaande hoofdstukken blijkt dat de arbeidersklasse een fundamentele rol speelt in de marxistische theorie. Wat is nu die arbeidersklasse en welke rol speelt zij in de strijd tegen het kapitalisme?

Ceci n'est pas une classe ouvrière

Wanneer men het vandaag over klassen heeft, dan heeft men het vaak over een opdeling van de maatschappij in een lagere klasse, een middenklasse en een hogere klasse. Het verschil tussen deze klassen zou het inkomen zijn. Op die manier behoort de grote hoop van de maatschappij tot een soort middenklasse, althans in het Westen. De westerse 'arbeidersklasse', waarmee men dan de groep handarbeiders of bandwerkers bedoelt, zou ingekrompen, verdwenen, ontbonden of opgegaan zijn in een nieuwe middenklasse. In de zogenaamde 'ontwikkelingslanden' zou deze klasse nog overleven als een overblijfsel van hun late industriële revolutie.

Het opdelen van de maatschappij volgens inkomen zegt echter niets over de echte plaats die mensen innemen in de maatschappij of, meer in het bijzonder, in het economische systeem waarin we leven. Het zegt niet of deze mensen voor hun inkomen werken of teren op de arbeid van anderen. Het zegt niet welke groepen de economische middelen in handen hebben en zo een grote macht uitoefenen en welke groepen deze macht ontberen.

De opdeling in rijk en arm, 'haves' and 'have-nots' is al iets concreter, maar verklaart niet waarom sommige delen van de bevolking 'iets' hebben en anderen 'niets' hebben. Een dergelijke verdeling versluiert de werkelijke sociale relaties. Of iemand tot de ene of tot de andere klasse behoort, wordt immers niet bepaald door de grootte van het inkomen, maar door de plaats die men inneemt in het productiesysteem.

Twee belangrijke klassen

Het kapitalisme heeft zijn eigen klassen en tegenstellingen voortgebracht. De middeleeuwse horigen, de ambachtslieden, de patriciërs en gildenmeesters, de aristocratie enzovoort hebben met horten en stoten plaats geruimd voor twee nieuwe klassen: de klasse van kapitalisten of de heersende klasse, die eigenaar is van de productiemiddelen (banken, verzekeringen, machines, bedrijven, gronden, kantoren, immobiliaparken) en de klasse van loontrekkenden, de arbeidersklasse, die geen productiemiddelen bezit. Aangezien de loontrekkenden niet beschikken over productiemiddelen, moeten ze hun arbeidskracht verkopen aan de kapitalistische klasse. Ruwweg kunnen we dus stellen dat al wie een loon heeft door te gaan werken, een arbeider is.

Hoewel de kapitalistische productiewijze dominant geworden is, blijven er nog belangrijke restanten van vorige productiewijzen bestaan. Zo vinden we tussen de twee polen van kapitalist en arbeider de 'middenklasse', een allegaartje van kleine winkeliers, landbouwers, advocaten, dokters, managers enzovoort. De middeleeuwse gilde-erfenis merken we in instellingen als de Orde van de Advocaten en de Orde van de Geneesheren.

Deze groep is tevens het meest mobiel in de kapitalistische maatschappij. Als kleine middenstander kan je in een gunstige periode en met veel geluk uitgroeien tot een kleine kapitalist, maar in de meeste gevallen kan je de concurrentie met de grote bedrijven, banken en holdings niet aan en moet je alsnog je arbeidskracht verkopen om in je inkomen te voorzien. Of je begint als ingenieur en weet op te klimmen in een bedrijf waar je een kaderpositie weet te veroveren, hoewel zelfs managers niet immuun zijn voor ontslag en slechts de topmanagers erin slagen grote aandeelhouder en kapitalist te worden.

Het inkomen is dus niet bepalend om te weten tot welke sociale klasse je behoort. Er zijn kleine ondernemers in de bouwsector die meerdere arbeiders in dienst hebben maar die op het einde van de maand minder verdienen dan een opgeleide arbeider in een multinational chemiebedrijf. Als we uitgaan van het inkomen, dan komen we tot de vaststelling dat de kleine bouwondernemer zich 'onder' de chemiearbeider bevindt op de sociale ladder. Maar deze aanpak verbergt het feit dat de arbeid van de chemiearbeider uitgebuit wordt door de multinational en dat de kleine bouwondernemer eigenlijk zelf een 'kleine uitbuiters' is. 'Uitbuiting' in de marxistische betekenis is dan ook geen (louter) morele, maar een wetenschappelijke term. Wanneer een kapitalist een arbeider tegen een bepaald loon laat werken, dan laat hij hem meer werken voor zijn loon dan eigenlijk nodig is. Hoe groter dit verschil, hoe groter de meerwaarde die de kapitalist uit de arbeidskracht van de loontrekkende kan halen. Wanneer hij die meerwaarde op de markt verzilvert, dan heeft hij winst gemaakt.

Is de arbeidersklasse niet fundamenteel veranderd?

Wanneer mensen toch over de arbeidersklasse spreken, dan stellen ze veelal dat deze klasse fundamenteel veranderd is. De arbeidersklasse bestond in de 19de en de eerste helft van de 20ste eeuw immers voornamelijk uit handarbeiders en zij was heel erg arm. Ze bezat niets anders dan haar arbeidskracht, terwijl de loontrekkenden vandaag heel wat meer materiële goederen bezitten, althans in het Westen.

De arbeidersklasse, haar activiteiten en samenstelling volgen echter voortdurend de veranderingen in de economie zelf. Wijzigingen in de productie door toedoen van nieuwe machines, nieuwe technieken, organisatievormen, nieuwe producten en nieuw consumptiegedrag vormen een permanent economisch gegeven. Dit alles heeft natuurlijk een invloed op de loontrekkenden. Een arbeider die computers bouwt of in een kantoor werkt, levert op een andere manier arbeid dan iemand in een 19de-eeuwse textiel fabriek. Zelfs een huidige textielarbeider in Kortrijk werkt op een totaal verschillende manier dan een textielarbeider 150 jaar geleden.

Deze vormelijke verschillen doen echter geen afbreuk aan de inhoud van de

arbeidsrelaties. De verschillen tussen economische sectoren worden overigens niet groter, maar kleiner. De bedienden die werken voor call-centers of grote kantoren werken in omstandigheden die meer en meer lijken op deze in de grote fabrieken. Hun arbeidsomstandigheden verslechteren ook zienderogen. Het personeel van dienstenbedrijven gevestigd rond de Antwerpse haven werkt bijvoorbeeld in gelijkaardige of zelfs slechtere omstandigheden als in productiefabrieken.

Maar is het aantal industriearbeiders de laatste jaar dertig jaar dan niet sterk gedaald? Inderdaad, vooral in de westerse wereld. Het aantal arbeiders dat rechtstreeks verbonden is met de productie, is sterk verminderd. De zogenaamde diensten- of tertiaire sector heeft zich in het Westen sterk uitgebreid. Maar ondanks alle gezwam over de zogenaamde diensteneconomie is er geen moderne economie denkbaar zonder industriële productie, die de basis vormt voor alle andere activiteiten. Men kan geen auto's verkopen, verhuren of leasen, zonder dat men auto's maakt. Bovendien is de industriële productie de schepper van meerwaarde, de motor van de kapitalistische economie.

Het bestaan van de arbeidersklasse hangt overigens niet af van het aantal industriearbeiders of zelfs van het aantal handarbeiders. Het is niet het soort arbeid dat verricht wordt in een welbepaalde tak van de economie, die bepalend is voor het bestaan, de vergroting of de verkleining van de arbeidersklasse, noch het onderscheid tussen zogenaamde 'handenarbeid' en 'intellectuele arbeid' (beide vormen van arbeid hebben immers een mentale en fysieke component). De arbeidersklasse is de klasse van loontrekkenden, die groep in de maatschappij wiens inkomen volledig of in grote mate afhangt van een loon (want er zijn ook arbeiders of bedienden die over aandelen beschikken, maar wiens hoofdkomen het loon blijft). Werklozen en het gezin van een loontrekkende rekenen we eveneens tot de arbeidersklasse. Uitkeringsgerechtigden ontvangen een inkomen dankzij de sociale zekerheid die deels gefinancierd wordt door een portie van de meerwaarde, onttrokken aan de kapitalisten, en deels door de solidariteit van de arbeiders onderling, die een deel van hun loon afstaan. Een werkloze bevindt zich overigens in dezelfde maatschappelijke positie als een arbeider, maar heeft minder 'succes' bij het aanbieden van zijn arbeidskracht op de arbeidsmarkt.

Waarom wil men het bestaan van de arbeidersklasse verdoezelen?

Verre van een uitgestorven groep te zijn, blijkt de arbeidersklasse vandaag juist de overgrote meerderheid van de maatschappij te omvatten. Ook in de zogenaamde Derde Wereld wordt de massa van loontrekkenden steeds groter. Meer en meer boeren en kleine ambachtlieden kunnen de concurrentie van multinationals niet aan, geraken in de schulden en moeten afstand doen van hun gronden, winkels of werktuigen. Vervolgens trekken ze naar de steden in de hoop daar een job te vinden.

Aangezien de arbeidersklasse niet enkel bestaat, maar zelfs alomtegenwoordig is, waarom probeert men haar bestaan dan weg te moffelen? Wie heeft hier baat bij? Het antwoord is eenvoudig: elke groep die er alle belang bij heeft dat de huidige maatschappelijke orde blijft bestaan. De arbeidersklasse vormt immers, dankzij haar positie in de maatschappij, de potentiële motor van een grondige maatschappelijke

verandering. Door het bestaan of de omvang en de kracht van de arbeidersklasse in vraag te stellen, wil men eigenlijk de mogelijkheid van een andere maatschappij neutraliseren. Zonder de revolutionaire rol van de arbeidersklasse is een socialistische maatschappij niet mogelijk. Hoe komt dat? Wat maakt deze klasse bijzonder?

De arbeidersklasse beschikt over een reusachtige macht. Zonder de arbeidersklasse beweegt er niets in het kapitalisme. Als de arbeiders van Volkswagen of Ford het werk neerleggen worden er geen wagens geproduceerd. Als die van Total gaan staken wordt er geen petroleum geraffineerd. Als de treinbestuurders of buschauffeurs weigeren te rijden ligt het openbaar vervoer lam en is een belangrijk gedeelte van de economie ontregeld. De arbeiders zijn zich meestal niet bewust van hun ontzaglijke macht. Een vakbondsposter uit de 20ste eeuw vertelde hen dan ook: "Het hele raderwerk staat stil als uw machtige arm dat wil."

Dat is de macht van de staking. Zonder de werkende klasse stort de economie in elkaar, maar zonder de aandeelhouders of bedrijfsleiders kunnen de bedrijven wel blijven draaien. Recente voorbeelden uit Latijns Amerika vormen hier het levende bewijs van, zoals in Argentinië of Venezuela waar tientallen bedrijven werden overgenomen door het personeel en weer in productie werden gebracht zonder hun bazen.

Klassenbewustzijn

De arbeidersklasse is niet enkel theoretisch in staat om de economie lam te leggen. Dankzij het collectieve karakter van de economische activiteit is een solidaire actie rond gemeenschappelijke belangen een logische stap voor arbeiders die zich tegen het systeem willen verzetten. De gezamenlijke uitbuiting op de werkvloer of in het kantoor, maar ook de onderlinge samenwerking tussen arbeiders, scheppen de kiemen van het zelfbewustzijn van de arbeiders als klasse. Het besef van de arbeiders dat ze de arbeidersklasse vormen, met andere woorden het klassenbewustzijn, ontstaat immers niet vanzelf. Het klassenbewustzijn is het groeiende besef dat men als loontrekkende deel uitmaakt van een welbepaalde groep in de maatschappij, die haar eigen belangen en doelstellingen heeft. De enige manier waarop de werkende klasse zich kan bevrijden van de uitbuiting en de almacht van het kapitaal, is door de productiemiddelen, het privé-bezit van de kapitalisten, tot gemeenschappelijk goed te verheffen en de economie zelf in handen te nemen. Dit luidt het begin van het einde van de klassenmaatschappij in.

Het klassenbewustzijn wordt verworven door middel van ervaring, niet alleen de ervaring van de individuele loontrekkende in een bedrijf, maar ook de gemeenschappelijke ervaring van zijn collega's of arbeiders in andere bedrijven en zelfs in andere landen. Het klassenbewustzijn ontstaat en groeit niet alleen in de economische structuur van de maatschappij, de onderbouw, maar ook met de ervaring in het politieke domein en het zogenaamde middenveld, de bovenbouw. De werkende klasse heeft in haar historische strijd tegen het kapitalisme immers verscheidene organisaties uit de grond gestampt: partijen, vakbonden, dagbladen, verenigingen, mutualiteiten enzovoort. Via deze organisaties en instellingen voerde zij de strijd tegen het kapitalisme niet enkel op economische, maar ook op politieke

en culturele gronden.

Tijdens normale en rustige periodes van het kapitalisme reikt het 'gemiddelde' klassenbewustzijn van de arbeidersklasse gewoonlijk niet verder dan de dagelijkse strijd voor de onmiddellijke verdediging of verbetering van de werk- en leefomstandigheden. In deze tijden is de arbeidersklasse meer vatbaar voor ideologische invloeden zoals racisme, conservatisme, nationalisme, seksisme, individualisme, egoïsme, en andere denkpatronen. Slechts een minderheid beschikt over een socialistisch klassenbewustzijn.

Een revolutionaire rol

Het is verkeerd om de huidige stand van zaken als eeuwig en onveranderlijk te zien. Het klassenbewustzijn deint mee op de getijden van het kapitalisme. Grote maatschappelijke veranderingen, oorlogen en crisissen hebben een impact op dit bewustzijn en kunnen uitmonden in algemene stakingen, massabetogingen, opstanden en revoluties.

Maar zelfs de zogenaamde kalme periodes kunnen plots onderbroken worden door bruuske opwellingen van sociale strijd, die soms zelfs een revolutionair karakter hebben. Opgestapelde frustraties, wrevel, gevoelens van onrecht barsten uit en maken komaf met alle mogelijke vooroordelen. Dit gebeurde ook in België, hoe onwaarschijnlijk dit vandaag ook mag klinken. Denken we maar aan de grote stakingsbewegingen van de jaren '80, de algemene staking van '60-'61 die vijf weken lang duurde, of stakingen in de jaren '30 zoals de opstandige mijnwerkersstakingen in 1932 en 1936.

Europa heeft al heel wat revolutionaire momenten gekend, waar de arbeidersklasse de kans had om de macht over te nemen. Zo was er de revolutionaire golf na de Eerste en Tweede Wereldoorlog en de gebeurtenissen rond mei '68, die niet enkel een Franse studentenrevolte inhielden maar een moment waren waarop tien miljoen arbeiders gedurende weken hun bedrijven hebben bezet.

De arbeidersklasse is niet alleen in staat in opstand te komen tegen het bestaande systeem, maar ook om de opbouw van een nieuw systeem aan te vatten. Het eerste historische voorbeeld is de Commune van Parijs in 1870-1871. De werkende klasse had de macht in handen, stelde een einde aan de kapitalistische eigendomsrelaties en begon een socialistische samenleving op te bouwen. De belangrijkste ervaring is zonder twijfel de Russische Revolutie van 1917, toen de arbeidersklasse de tsaristische autocratie omverwierp en begeleid door een marxistische partij het verst ging in de opbouw van een socialistische samenleving.

De arbeidersklasse is dus de meest revolutionaire klasse in de maatschappij. De solidariteit van studenten met de werkende klasse is daarom geen sentimentele kwestie. Als studenten werkelijk iets aan de samenleving willen veranderen, kunnen ze dit enkel in samenwerking met deze klasse volbrengen. Een groot deel van de studenten aan de universiteiten en hogescholen behoren overigens zélf tot de arbeidersklasse, via het gezin of de noodzaak om bij te klussen om de studies te betalen.

Hoofdstuk 7:

Wat is nu een revolutie?

Het woord 'revolutie' is zo ingeburgerd in ons taalgebruik dat het heel verschillende beelden oproept – van een bloederige staatsgreep tot een nieuw soort wasproduct. Als we de betekenis van revolutie beperken tot het maatschappelijke veld, dan nog blijkt uit de media of geschiedkundige werken dat deze term een heleboel ladingen kan dekken. In dit hoofdstuk gaan we op zoek naar de betekenis van revolutie in marxistische zin en ruimen we een aantal misverstanden uit de weg.

Revolutie: een bewustwordingsproces

Voor marxisten beschrijft de term revolutie in de eerste plaats een proces van bewustwording, waarbij grote lagen van de bevolking tot het inzicht komen dat er onoverkomelijke problemen zijn met de huidige maatschappelijke orde en dat deze fundamenteel veranderd moet worden. Wanneer we spreken over een revolutionaire situatie, bedoelen we dat een meerderheid van de bevolking een grote interesse ontwikkelt voor politieke discussie en activisme. De massa's worden zich bewust van hun collectieve macht en verschijnen op het toneel van de geschiedenis om zelf hun lot in handen te nemen.

Vaak wordt revolutie gelijkgesteld aan de effectieve verovering van het staatsapparaat. Een opstand en/of machtsovername is echter maar een klein onderdeel van het revolutionaire proces, dat in zijn totaliteit betogingen, fabrieksbezettingen, stakingen, tijdelijke nederlagen en overwinningen kan omvatten. Revolutie is een proces van vallen en opstaan en elke ervaring verscherpt het politieke bewustzijn van de deelnemers.

Het grijpen van de staatsmacht door de georganiseerde arbeidersklasse en haar bondgenoten (studenten, boeren, de lagere middenklasse enzovoort), en het afzetten van de heersende klasse vormen het sluitstuk van een revolutie. Zonder machtsovername is het revolutionaire getij gedoemd om weg te ebbem. De massabeweging ziet geen resultaat, is gedesillusioneerd en passief. Het revolutionaire tij maakt plaats voor het eb van de contrarevolutie.

Het falen van een revolutie is in bijna alle gevallen te wijten aan een gebrek aan daadkracht van de leiding van de revolutionaire beweging op het moment dat de machtsovername binnen handbereik ligt. Revoluties worden niet gemaakt door revolutionaire marxisten; gedurende heel de geschiedenis zijn het de massa's zelf die in opstand komen tegen hun lot en de maatschappij willen veranderen. Het falen van revoluties ligt noch aan het enthousiasme, noch aan het potentieel van de massabeweging, maar aan de afwezigheid van een vastberaden en capabele leiding.

De eerste en tot nu toe enige geslaagde socialistische revolutie is de Russische

Revolutie van 1917. Door de geschiedenis heen slaagde de arbeidersklasse er verscheidene keren in de macht te veroveren (Commune van Parijs in 1871, Duitsland in 1918, Hongarije 1919, Catalonië in 1936 enzovoort), maar enkel in Rusland slaagde de revolutionaire beweging erin de staatsmacht te veroveren, te consolideren en aan te vangen met de socialistische transformatie van de maatschappij. Een beter begrip van het revolutionaire proces kan dan ook niet zonder een beschouwing van de Russische Revolutie.

Socialistische of burgerlijke revolutie?

De Russische marxisten stonden in de periode voor 1917 voor een groot strategisch vraagstuk. Het socialisme werd immers enkel mogelijk geacht in de industrieel ontwikkelde kapitalistische landen. De sociale, economische en culturele omstandigheden in Rusland leken allesbehalve rijp voor een proletarische revolutie. In de Russische Sociaal-Democratische Arbeiderspartij (RSDAP), opgericht in 1898, ontstonden ruwweg drie verschillende stromingen – de bolsjewieken, de mensjewieken en de aanhangers van Trotski – die elk een antwoord wilden bieden op het Russische vraagstuk.

Vóór 1917 waren de bolsjewieken en mensjewieken het met elkaar eens dat de taak van een Russische revolutie de vestiging van een burgerlijk-democratisch regime was. Dit regime zou op termijn de voorwaarden voor een socialistische revolutie scheppen. Het belangrijkste meningsverschil betrof de eventuele klassenallianties. De mensjewieken waren van mening dat de werkende klasse met de ‘progressieve’ lagen van de burgerij diende samen te werken. Bovendien waren ze gekant tegen een samenwerking met de boeren en stelden ze dat deze, naar analogie van het Westen, een conservatieve kracht vormden.

De bolsjewieken stelden daarentegen dat de Russische burgerij door haar historisch zwakke positie eerder de kant zou kiezen van de tsaristische autocratie dan die van de arbeidersklasse. De meeste bourgeois waren bovendien grootgrondbezitters, waardoor een landhervorming voor de boeren niet tot de mogelijkheden behoorde. Lenin stelde dat de arme boeren de ‘coalitiepartner’ van het proletariaat waren, vanwege hun zucht naar de afschaffing van het feodale grootgrondbezit.

De positie van Trotski verschilde van zowel de bolsjewieken als mensjewieken. Hij werkte Marx’ idee van een ‘permanente revolutie’ (geformuleerd na de mislukte revolutie van 1848) verder uit en stelde dat de Russische Revolutie een ononderbroken proces diende te zijn dat niet mocht stoppen bij de burgerlijk-democratische fase, maar moest uitmonden in een socialistisch stadium. Volgens hem steunden zowel de bolsjewieken als de mensjewieken te veel op historische vergelijkingen met de Franse Revolutie. De Russische burgerij viel in geen enkel opzicht te vergelijken met de Franse bourgeoisie in 1789. De industrialisering van Rusland was door buitenlands kapitaal in samenwerking met de autocratische, tsaristische staat gerealiseerd. In Rusland was meteen een grootschalige industrie ontstaan die een relatief sterk proletariaat had voortgebracht.

Trotski argumenteerde dat deze jonge maar radicale arbeidersklasse een voortrekkersrol zou spelen in de revolutie. De creatie van sovjets (arbeiders- en

soldatenraden) tijdens de eerste Russische Revolutie van 1905 had reeds aangetoond dat de arbeidersklasse in staat was om een parallelle machtsstructuur op te bouwen. Aangezien het proletariaat de hoofdrol zou vertolken in de revolutie, zou de revolutionaire beweging niet alleen burgerlijke, maar ook socialistische eisen stellen aan het nieuwe regime. De socialistische revolutie in Rusland kon echter enkel standhouden indien ze door een revolutie in het industriële Westen werd ondersteund. De Russische boeren waren immers enkel geïnteresseerd in een landhervorming en zouden na de revolutie snel vervallen in een contrarevolutionaire kracht indien de industrialisering en planning hen geen materiële voordelen zou brengen.

De Russische Revolutie

De spontane revolutionaire massabeweging van februari 1917 dwong de tsaar tot troonsafstand. Een Voorlopige Regering kwam aan de macht. Naast de Voorlopige Regering ontstond een parallelle machtsstructuur: de lokale arbeiders- en soldatenraden (sovjets) die, net zoals tijdens de Russische Revolutie van 1905, uit zichzelf waren ontstaan. Het verdere verloop van het jaar 1917 werd door de machtsstrijd tussen de burgerlijke Voorlopige Regering en de revolutionaire sovjets bepaald.

Ondanks het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog en de Februarirevolutie bleven de mensjewieken bij hun klassieke standpunt. Ze steunden de Voorlopige Regering en wilden dat deze een Grondwetgevende Vergadering bijeenriep om een burgerlijk-democratisch bestel op te bouwen. Bovendien vonden ze dat Ruslands deelname aan de Eerste Wereldoorlog moest voortduren, nu de tsaristische autocratie was omvergeworpen. Verzet van arbeiders en boeren, in de vorm van het bezetten van land en fabrieken, moest in het teken van de nationale eenheid worden onderdrukt. Hun onvoorwaardelijke steun voor de conservatieve burgerij en de oorlog maakten hen echter bij de meerderheid van de Russische arbeiders en boeren minder en minder populair.

Tot april 1917 deelde de bolsjewistische leiding in Rusland het standpunt van de mensjewieken. Lenins aankomst in Sint-Petersburg veranderde dit grondig. In zijn beroemde 'aprilthesen' stelde hij dat het einde van de oorlog het begin van de wereldrevolutie was, waarin het Russische proletariaat een centrale rol kon spelen. Hij had in feite Trotski's theorie van de permanente revolutie overgenomen. Lenin riep de sovjets op om zelf de macht over te nemen van de Voorlopige Regering, die niet in staat was om de problemen van de Russische bevolking op te lossen. De sovjets waren meer dan politieke drukkingsgroepen: ze vormden de embryonale vorm van het zelfbeheer van arbeiders en boeren.

Na de harde onderdrukking van massaopstanden in juli en na de door de bolsjewieken afgewende coup poging van de uiterst-rechtse generaal Kornilov ging de legitimiteit van de Voorlopige Regering steeds verder achteruit. Omdat ze niet in staat was om de voornaamste eisen van de Russische bevolking in te willigen – vrede, brood en land – moest ze ten slotte het veld ruimen voor de macht van de raden. De bolsjewieken hadden de politieke meerderheid in de sovjets gewonnen en

besloten in oktober om de staatsmacht over te nemen.

Bepaalde (burgerlijke) historici interpreteren de Oktoberrevolutie als een coup vanwege de kleine aantallen die bij de machtsovername zelf aanwezig waren. Deze interpretatie verwacht echter het moment van de gewapende opstand met het proces van de revolutie; het verwacht het deel met het geheel. De machtsovername was enkel de formalisering van het feitelijke machtsoverwicht van de raden, dat gedurende de voorafgaande revolutionaire weken en maanden was opgebouwd. De Oktoberrevolutie was bovendien geweldloos, aangezien bijna niemand nog het oude regime steunde. Het voornaamste werk van de bolsjewieken, het winnen van een meerderheid binnen de arbeiders- en soldatenraden voor een socialistische revolutie, was immers volbracht. De opstand viel samen met het Tweede Pan-Russische Congres van de Sovjets, waarop de machtsovername werd geratificeerd. Van de 670 afgevaardigden op het Congres hadden de bolsjewieken er 300. Ze vormden een coalitie met de linkse sociaal-revolutionairen en de internationalistische mensjewieken om de socialistische transformatie van de maatschappij aan te vatten.

De Russische Revolutie van 1917 brak het wereldkapitalisme in haar 'zwakste schakel'. De ervaringen en lessen van de revolutie zijn van fundamenteel belang voor marxisten in de hele wereld. Toch levert het Russische voorbeeld geen blauwdruk voor revoluties in andere delen van de wereld. De maatschappelijke context van Rusland verschilt immers grondig van deze in de westerse landen. De strategie en tactiek die de bolsjewieken tijdens de Russische Revolutie hadden gebruikt, kunnen niet zomaar in andere landen worden aangewend.

Revolutie en geweld

Naast de verwarring over het verschil tussen revolutie, machtsovername en opstand, bestaat er nog een tweede misverstand, namelijk de opvatting dat een revolutie in essentie een gewelddadige aangelegenheid is.

De geschiedenis van alle revolutionaire bewegingen leert ons echter dat het niet de arbeidersklasse is die gewelddadig optreedt, maar wel de heersende klasse, die haar maatschappelijke positie wil vrijwaren. De Russische Oktoberrevolutie verliep relatief vreedzaam en ontaardde pas in een bloedbad toen de krachten van de tsaristische reactie zich verzamelden en Rusland door zo'n twintigtal buitenlandse legers werd binnengevallen.

Een burgeroorlog veronderstelt echter dat er nog maatschappelijke krachten zijn die zich voor het oude regime willen inspannen. Een revolutionaire golf beroert alle lagen van de maatschappij, ook de gewone mannen en vrouwen van het repressieapparaat van de staat. Het doet er niet toe hoeveel geweren, tanks of bommen de heersende klasse tot haar beschikking heeft wanneer haar soldaten en politiemannen verbreederen met de revolutionairen.

Bij gunstige omstandigheden leidt de crisis van een heersende klasse die met een grote massabeweging geconfronteerd wordt tot de geweldloze ineenstorting van het regime. In Hongarije in 1919 overhandigde de burgerij op vreedzame wijze de

macht aan de communistische partij. De revolutie in 1918 in Duitsland begon ook zonder enige weerstand of geweld. Er vond een algemene staking plaats, mitterij in het leger en de vloot (de soldaten arresteerden hun reactionaire officieren), soldaten- en arbeidersraden werden opgezet en de macht was in handen van de arbeidersklasse. Al bij al verloren slechts negentien mensen het leven. Vergeleken met het verkeer op een drukke snelweg is revolutie blijkbaar niet zo'n grote doodsoorzaak. De arbeiders en soldaten die voor het eerst actief politiek bedreven, richtten zich onvermijdelijk naar de bestaande massaorganisaties van de sociaal-democratie. In Duitsland was dat een sociaal-democratie met dezelfde reformistische leiders die de arbeidersklasse in 1914 al eens verraadden hadden. De sociaal-democratische leiders Noske en Scheidemann verraadden de revolutie en overhandigden de macht terug aan de burgerij, die echter helemaal niet in staat was om de crisis te boven te komen. Zo leidde de verraaden revolutie vijftien jaar later indirect tot het aan de macht komen van Hitler. Dit is een spijtig voorbeeld van hoe de weigering van de reformisten om de macht over te nemen, zelfs al kan dit op vreedzame wijze gebeuren, het pad voorbereidt van bloedige repressie en reactie.

Marx en Engels sloten een vreedzame omvorming van de maatschappij niet uit, maar dachten dat het in hun tijd enkel in Groot-Brittannië mogelijk was. De basisvoorwaarde die een vreedzame omvorming van de maatschappij mogelijk maakte, vloeide voort uit de uitzonderlijk gunstige machtsverhoudingen voor de werkende klasse, die een gevolg waren van het feit dat Groot-Brittannië in die periode het enige land ter wereld was waar de kapitalistische industrie zich ten volle had ontwikkeld. De ontwikkeling van de productiekrachten gedurende de voorbije honderd jaar heeft de arbeidersklasse in de hele wereld echter enorm versterkt. Dit betekent dat de machtsverhoudingen in het voordeel van de werkende klasse zijn verschoven. In de tijd van Marx maakte de arbeidersklasse enkel in Groot-Brittannië de meerderheid van de bevolking uit. Vandaag vormen mensen die een inkomen verwerven door hun arbeidskracht op de arbeidsmarkt te verkopen – de marxistische definitie van 'arbeiders' – in elk industrieland de grootste bevolkingsgroep.

Een revolutionaire machtsovername via het parlement?

Marx en Engels hadden kritiek op de burgerlijke democratie en het parlementair cretinisme (de illusie dat het burgerlijke parlement een reële impact had op de maatschappij), maar ze dachten ook dat de arbeidersklasse in een burgerlijke democratie 'de slag om de democratie' kon winnen. De werkende klasse kon aan de macht komen door een eenvoudige meerderheid in het parlement. De strijd om het algemeen stemrecht droeg bovendien bij tot de ontwikkeling van het politieke bewustzijn van de arbeidersklasse.

Na de Tweede Wereldoorlog werd het voor de arbeidersbeweging in bijna alle westerse kapitalistische staten niet alleen mogelijk om de staatsmacht op vreedzame wijze te veroveren, maar ook om via het parlement de macht te grijpen en zo de socialistische transformatie van de samenleving aan te vatten.

De Portugese Anjerrevolutie is een mooie illustratie van het potentieel van een parlementaire machtsovername. In 1974 stortte de gehate dictatuur na vijftig jaar in

elkaar. De bloedige koloniale oorlogen in Angola, Mozambique en Guinea-Bissau speelden een belangrijke rol in de aanloop tot de revolutie. De Portugese officierenkaste was niet zoals die van andere imperialistische staten. Een dergelijke officierengroep bestaat meestal uit zonen van rijke families die een veilig en comfortabel leven leiden achter een bureau. De oorlogen in Afrika zorgden er echter voor dat de militaire dienst in Portugal geen sinecure was, maar een gevaarlijke zaak met weinig aantrekkingskracht voor de kroost van de burgerij. Veel officieren kwamen dus uit de middenklasse. Ze waren 'studenten' in uniform. Sommigen onder hen kwamen onder invloed van marxistische ideeën. Op 25 april 1974 vond er een linkse coup plaats van een aantal jonge officieren die dictator Caetano (de opvolger van Salazar) omverwierpen. Dit was niet de eigenlijke revolutie, maar wel een signaal voor de Portugese arbeidersklasse om in actie te komen. Na jaren militaire dictatuur ontstond een magnifieke beweging van de Portugese werkende klasse. Op 1 mei stroomden de straten vol met 3 miljoen arbeiders (de Portugese bevolking bedroeg toen zo'n 8 miljoen). Zij aan zij met de arbeiders betoogden soldaten met de wapens in de hand en anjers uit hun lopen. Geen enkele kracht wilde nog de bestaande orde verdedigen.

Tijdens de eerste verkiezingen na de val van de dictatuur ging 91,1 procent van het electoraat naar de stembus, een weerspiegeling van het revolutionaire bewustwordingsproces. De socialistische partij kreeg 37,8 procent van de stemmen, de communistische partij 12,5 procent en haar bondgenoot, de MDP, 4,1 procent. Samen hadden deze drie arbeiderspartijen 54,4 procent van de stemmen, voldoende om een meerderheidsregering te vormen en de socialistische omvorming van de maatschappij aan te vatten.

Via de nationalisatie van het land, de banken en de economische sleutelsectoren kon deze regering de macht van de grootgrondbezitters, bankiers en kapitalisten breken. Ze kon de pensioenen en lonen omhoogtrekken, de arbeidsdag verminderen en de levensstandaard van de kleine boeren en winkeliers verhogen. Om te voorkomen dat de spontane massa-actie door parlementarisme vervangen werd, diende ze de arbeiders en boeren op te roepen om de fabrieken en de landerijen te bezetten en democratisch gekozen comités voor zelfbestuur op te richten. Wilde deze arbeidersregering aan de macht blijven, dan had zij de voortdurende steun en erkenning nodig van de extraparlamentaire massabeweging. Alleen op basis van de collectieve acties van de arbeidersklasse zou zij in staat geweest zijn om haar socialistisch overgangsprogramma te verwezenlijken.

Niets van dit alles gebeurde echter. De leiders van de socialistische en communistische partijen weigerden, ondanks hun revolutionaire retoriek, hun historische taak te vervullen. De kracht die het kapitalisme in Portugal redde was niet het leger, maar de leiders van de communistische partij, die onmiddellijk aankondigden dat men de 'progressieve' generaal Spínola diende te steunen. Een jaar later probeerde deze generaal een staatsgreep te plegen. Deze faalde: de paratroepen onder zijn bevel verbreedden met de revolutionaire soldaten. Soms heeft de revolutie de zweep van de contrarevolutie nodig. In dit geval zorgde de coup poging voor een hernieuwde massabeweging. De bankbedienden bezetten de banken en vroegen de regering om de banken te nationaliseren. De rest van de arbeidersklasse volgde hun voorbeeld. Onder druk van de arbeidersklasse werden aldus de banken en

verzekeringsmaatschappijen genationaliseerd, de machtsbasis van de reactie in Portugal, die meer dan 60 procent van de economie in handen hadden.

“Capitalism is dead in Portugal,” blokletterde de Britse krant *The Times*. De macht was in handen van de arbeiders, boeren en soldaten. Maar opnieuw waren het de reformistische leiders van de communistische en socialistische partij die het kapitalisme reddden.

Reformisme en revolutie

In de geschiedenis ontbrak het de onderdrukte massa's niet aan revolutionaire mogelijkheden om tot een vreedzame, socialistische machtsovername over te gaan: Duitsland in 1918, 1920 en 1923; Groot-Brittannië in 1926 en 1945; Spanje in 1936; Frankrijk in 1936 en 1968; Portugal in 1974-75; Italië in 1919-20, in 1943, in 1969 en gedurende de hele jaren '70; Pakistan in 1968-69; Chili in 1970-73; enzovoort. De kans op de aanvang van de socialistische omvorming van de maatschappij werd echter keer op keer gemist door de onbekwaamheid of onwil van de leiding van de arbeidersbeweging.

De werkende klasse moet zich van haar maatschappelijke positie bewust worden en zich organiseren, wil ze het kapitalisme omverwerpen. Alleen indien ze zich bewust wordt van haar macht, kan ze haar immense revolutionaire potentieel in de praktijk omzetten. Dit bewustwordingsproces vindt haar hoogste uitdrukking in de politieke arbeiderspartij, die gericht is op de verovering van de staatsmacht en het brandpunt vormt van de gehele beweging. Zonder revolutionaire partij is de machtsovername van de arbeidersklasse onmogelijk. Het ontbreken van een degelijke revolutionaire partij en/of marxistische leiding zal de massabeweging echter niet tegenhouden om in opstand te komen en een revolutie door te voeren, zoals tijdens de Commune van Parijs in 1871 en tijdens de Hongaarse revoluties van 1919 en 1956. De zwakte van de subjectieve factor (de politieke arbeiderspartij en haar leiding) zorgde er echter voor dat deze revoluties niet lang standhielden en door de contrarevolutie weggevaagd werden. De kwaliteit van de arbeiderspartij en de bekwaamheid van haar leiding bepalen dus in laatste instantie of een revolutie slaagt, dan wel ten onder gaat.

Het onderscheid tussen een revolutionair of een reformist wordt vaak voorgesteld als de optie tussen directe (en vaak gewelddadige) revolutie of de graduele, parlementaire weg naar het socialisme. Dit beeld neemt echter een loopje met de werkelijkheid.

Het fundamentele verschil tussen reformisten en revolutionaire marxisten is dat deze laatste groep elke kans en elke mogelijkheid benut om de staatsmacht te veroveren en het socialisme door te voeren, terwijl reformisten de kwestie van de machtsovername steeds uitstellen en ervoor terugdeinzen om de macht van de arbeidersbeweging te ontplooiën. In plaats van een gevaar voor het burgerlijke bestel, veranderde de reformistische leiding van de arbeidersbeweging in een van de grootste steunpilaren van het kapitalistische systeem. Zonder de steun van de reformistische vakbonds- en partijleiders was het kapitalisme al lang naar de vuilnisbelt van de geschiedenis geweest. De leiders van de reformistische partijen

bezitten een kolossale macht, maar jammer genoeg behoort deze 'arbeidersbureaucratie' tot een van de de meest conservatieve krachten in de samenleving.

Sinds de reformistische degeneratie van de sociaal-democratische partijen aan het begin van de 20ste eeuw en de stalinistische deformatie van de communistische partijen in de jaren '20 bevinden de revolutionaire marxisten zich in de marge van de arbeidersbeweging. Daarom dat zij zich moeten opbouwen als een linkse oppositie tegenover de reformistische leiders met als doel opnieuw de erkende leiding van de arbeidersklasse te worden. Ze moeten zich op een efficiënte wijze organiseren zodat ze succesvol in de klassenstrijd kunnen tussenkomen. Zo bereiden ze zich voor op nieuwe revoluties die onvermijdelijk komen.

Revoluties zijn immers ook iets van onze tijd, niet iets van een ver verleden zoals men ons vaak voorhoudt. Misschien besef je het als lezer van deze brochure niet, maar we leven in de meest revolutionaire periode van de wereldgeschiedenis. Nog nooit is de samenleving min of meer gelijktijdig in verschillende continenten zo geradicaliseerd. Je hoort er slechts een heel vervormde weerklank van in de media, maar sta eens even stil bij de gebeurtenissen van de 21ste eeuw, na de donkere jaren '90 waarin de overwinning van het kapitalisme was verklaard. We zagen en zien opstanden en revoluties in: Ecuador (2000), Argentinië (2001-2002), Venezuela sinds 2002 onder leiding van Hugo Chavez, Bolivia sinds 2002 met drie grote opstanden, Arequipa (Peru, 2003), Servië (2000), Georgië (2003), Oekraïne (2004), Kirgizië (2005), Oezbekistan (2005), Haïti (2006), Mexico (zeker Oaxaca, 2006), Nepal (2006) enzovoort. Het stijgende aantal stakingen, betogingen, algemene stakingen, ook in Europa en de VS, wijzen erop dat de arbeidersklasse zich begint te herstellen van het rechtse offensief van de laatste jaren.

De kans op verregaande revoluties in Latijns-Amerika en elders is dus heel groot. Een doorbraak in een van die landen zou een totale omslag in de wereldsituatie betekenen. En een grote impact hebben, zelfs in het Westen. Natuurlijk zijn opstanden, algemene stakingen en revoluties op zich geen zekerheid tot overwinning. Ze kunnen gekaapt worden, verwateren of op niets uitlopen. We drukken dan ook op het belang van een doortastende, marxistische leiding, gewapend met ervaring en inzicht.

Hoofdstuk 8:

De nieuwe maatschappij

In de voorgaande hoofdstukken hebben we het kapitalisme bekritiseerd, de rol van de arbeidersklasse besproken en de betekenis van revolutie uitgediept. Hoe ziet nu de nieuwe maatschappij eruit waarvoor het kapitalisme veld moet ruimen? Wat is het verschil tussen socialisme en communisme? Op deze vragen geven we in dit hoofdstuk een antwoord.

Geen utopie

Marx en Engels formuleerden de eerste wetenschappelijke visie op een socialistische maatschappij. Het marxisme wordt daarom ook nog wel eens 'wetenschappelijk socialisme' genoemd. Dit wetenschappelijk socialisme staat tegenover het zogenaamde 'utopisch socialisme'. Utopische socialistten zijn moreel verontwaardigd over (de uitwassen van) het kapitalisme en proberen het perfecte maatschappijmodel uit te denken. Met deze blauwdruk van een nieuwe maatschappij proberen ze dan de harten van de mensen te veroveren, zodat zij het kapitalisme verlaten en de modelsamenleving beginnen op te bouwen. Geen van de utopische socialistten kon echter een realistische strategie bedenken om zijn of haar utopie te verwezenlijken, of kon argumenten aanvoeren waarom zijn of haar utopie intrinsiek beter of realistischer was dan andere modellen.

Marx en Engels braken met deze utopische traditie: in plaats van een blauwdruk van de ideale maatschappij te bedenken en de maatschappij naar dit model in te richten, onderzochten ze hoe sociale verandering door de eeuwen heen tot stand kwam en welke mechanismen daarvoor verantwoordelijk waren. Zo kwamen ze tot de notie van klassenstrijd en tot het revolutionaire potentieel van de arbeidersklasse in de kapitalistische maatschappij. Ze beseften dat er helemaal geen nood was aan een fantastische utopie die men de maatschappij moet opdringen, aangezien de kiemen van een nieuwe samenleving reeds aanwezig zijn in het kapitalisme. Uitbuiting, crisis, stress enzovoort, dwingen de arbeidersklasse om zich te organiseren en de instrumenten te scheppen (vakbonden, mutualiteiten, partijen, verenigingen enzovoort) die uiteindelijk in een revolutionair proces het kapitalisme ten grave dragen.

Arbeidersdemocratie

De omverwerping van het kapitalisme brengt de eerste stappen in de richting van een betere maatschappij met zich mee. Een revolutionaire situatie brengt steeds de spontane zelforganisatie van het volk met zich mee. Tijdens revoluties ontstaan er vaak volksraden en comités die een parallelle machtsbron vormen. Zoals Lenin in zijn Aprilstellingen van 1917 verdedigde, dienen deze raden van arbeiders en boeren langzaam maar zeker de staatsmacht over te nemen, eerst op lokaal, dan op regionaal en ten slotte op nationaal vlak. De macht van de raden botst echter gauw op de macht van de heersende klasse. De enige manier om de macht van de kapitalistische klasse teniet te doen is door haar machtsbronnen onschadelijk

te maken. De heersende klasse steunt op twee grote machtspijlers: haar bezit van de productiemiddelen en haar controle, direct of indirect, over het staatsapparaat.

Een revolutionaire beweging kan niet omheen het burgerlijk staatsapparaat, met zijn administratie, politie, leger, parlement, gerecht, maar moet dit staatsapparaat veroveren. Dankzij de ondersteuning van een dergelijk apparaat is de arbeidersklasse in staat de productiemiddelen zelf in handen te nemen. Een kersverse arbeidersregering heeft dus nood aan een staatsapparaat om de maatschappij om te vormen. De arbeidersklasse vormt zich als het ware om in de nieuwe heersende klasse. Maar terwijl daarvoor de kapitalisten als heersende klasse sterk in de minderheid waren, bestaat deze nieuwe heersende klasse uit de meerderheid van de bevolking. We noemen deze regering dan ook een arbeidersdemocratie of ook wel de dictatuur van het proletariaat (hoewel de term 'dictatuur' sinds de opkomst van het fascisme en extreem-rechtse regimes een andere, meer negatieve inhoud heeft gekregen dan voordien, toen het gewoon 'heerschappij' betekende).

Het kapitalistische staatsbestel kan echter niet zomaar worden overgenomen. De ervaringen van verscheidene revoluties leren ons dat het burgerlijk staatsapparaat vernietigd moet worden en vervangen door een apparaat dat de belangen van de meerderheid van de bevolking dient. In zijn werk *Staat en Revolutie* duidt Lenin enkele kenmerken van zo'n staatsapparaat aan. Deze houden onder andere in: vrije en democratische verkiezingen voor alle functies; permanente afzetbaarheid van afgevaardigden, zodat men de bureaucratie ten alle tijde op het matje kan roepen; rotatie van functies zodat men niet vastgeroest raakt in een bepaalde functie; elke afgevaardigde verdient niet meer dan een gewone arbeider, zodat er geen 'arbeidersaristocratie' ontstaat.

Socialisme: een toekomstbeeld

Gesteund door een arbeidersstaat kan men de eerste fase van de communistische transformatie van de maatschappij aanvatten: de opbouw van een socialistische maatschappij. Grote industrietakken, banken en multinationals worden genationaliseerd, dit wil zeggen dat ze in handen van de nieuwe arbeidersstaat komen. Om nieuwe vormen van uitbuiting tegen te gaan stelt men deze bedrijven onder arbeiderscontrole. Niet de kapitalisten, maar de mensen die zelf in de bedrijven werken bepalen wat en hoe er geproduceerd wordt, in samenspraak met de arbeidersregering, de vakbonden en de volksorganisaties. De chaos van de markt en de willekeur van aandeelhouders en banken worden vervangen door een democratische en efficiënte planeconomie.

Kleine bedrijven en zelfstandigen krijgen dankzij de nationalisatie van de banksector gemakkelijker leningen en kredieten om iets op te bouwen. Krediet dient dan echt als krediet en niet als middel om via rente grote winsten binnen te rijden.

Een socialistische economie stemt haar productie af op de werkelijke behoeften en belangen van de mens. Bijvoorbeeld, kwaliteitsvol en gratis onderwijs is in het belang van iedereen. Goed opgeleide mensen zijn productiever en beter in staat om kwaliteitsvolle producten te produceren dan een onopgeleide of halfopgeleide bevolking. Bovendien opent onderwijs de poorten naar cultuur en zelfontplooiing, het geestelijke brood waar ieder mens recht op heeft. Onderwijs is geen luxe, het is een absolute noodzaak voor een socialistische samenleving, waar iedereen verwacht wordt aan het maatschappelijke debat deel te nemen en mee te beslissen.

Een kosteloze kwaliteitsvolle gezondheidszorg zou nog zo'n logische investering zijn. Preventieve gezondheidszorg redt jaarlijks miljoenen levens door gezondheidsproblemen te behandelen voor zij fataal worden, of door hen zelfs helemaal te voorkomen. Een goed draaiende gezondheidszorg is overigens geen verlieslatende investering, aangezien gezonde mensen productiever zijn dan mensen die gebukt gaan onder ziekte.

Kwaliteitsvolle huisvesting zou ook een prioriteit worden, aangezien leven ruimte behoeft en het huidige samengepakte en geconcentreerde wonen vaak leidt tot sociale conflicten. De hoge huurprijzen dwingen de minder gegoeden om met te veel mensen op een te kleine oppervlakte te gaan wonen. De woningproblematiek is allesbehalve een gevolg van een te grote demografische bevolkingsdichtheid, maar wel van een ongelijke sociale bevolkingsdichtheid. De landerijen, villa's, kasteeltjes, tuinen, parkjes, buitenverblijven van de rijke families bieden immers een immense leefruimte voor slechts een handjevol mensen. Een socialistische maatschappij houdt een eerlijke verdeling van de leefruimte in, met aandacht voor voldoende gemeenschappelijke ruimtes zoals parken, bossen, speelterreinen, verenigingshuizen, jongerenlokalen enzovoort.

Gratis en milieuvriendelijk openbaar vervoer van hoge kwaliteit zou zorgen dat er geen uren per dag verspild zouden worden in files, uren die een mens anders aan werk of ontspanning zou besteden. De vervuiling door uitlaatgassen zou verminderen en gezinnen zouden geen groot deel van hun inkomen moeten besteden aan een of meerdere auto's. Bovendien zouden er minder ongevallen plaatsvinden, die vandaag een grote menselijke en financiële kost met zich meebrengen.

Verder kunnen we beslissen om sommige takken van de industrie, die geen enkele maatschappelijke relevantie hebben, te elimineren. Zo heeft de militaire industrie weinig aan de mensheid te bieden, behalve steeds meer gesofisticeerde manieren om te doden en te verminken. Het argument dat het militaire apparaat dient om de bevolking te beschermen gaat in rook op wanneer we even stilstaan bij het vernietigingspotentieel van de moderne wapens. Kernbommen, kruisraketten, clusterbommen, chemische en biologische wapens enzovoort, worden niet gebruikt om te beschermen, maar om bevolkingen te bedreigen, te vernietigen en te overheersen. Een socialistische samenleving heeft echter geen nood aan zo'n hallucinant wapenarsenaal, dat de mens meerdere malen van de aardbol kan vegen. Socialistische zien dergelijke wapens terecht als een bedreiging voor de mensheid.

Het geld dat vrijkomt door een heroriëntatie van de militaire industrie naar humane doeleinden is enorm. Voor de VS alleen al gaat het jaarlijks om miljarden dollars die geïnvesteerd kunnen worden in onderwijs, huisvesting, werkgelegenheid, basisvoorzieningen, onderzoek naar kanker enzovoort.

Naast de militaire industrie zijn er nog tal van andere economische takken die eigenlijk overbodig zijn. De kapitalistische markteconomie zorgt er immers voor dat enkel de mensen die over voldoende geld beschikken producten kunnen aanschaffen. Bedrijven produceren dus niet om ieders behoeften te vervullen, maar ze trachten juist extra behoeften te scheppen voor mensen met geld, zodat ze meer producten kunnen verkopen. Dit verklaart waarom er enerzijds te weinig drinkwater en efficiënte voedselproductie is in verscheidene Derde Wereldlanden, terwijl anderzijds miljarden euro's gependend worden aan onderzoek naar en productie van, bijvoorbeeld, cosmetica. Het kapitalisme hecht dus meer belang aan de kleur van de nagels van de westerse vrouw dan aan het leven van een Afrikaans kind.

Ook de astronomische sommen die aan reclame gependend worden vormen een grote

verspilling van menselijke energie en creativiteit. Onder het socialisme is reclame niet langer nodig en kunnen de mensen die in deze sector werken hun creativiteit inzetten voor nuttige zaken (kunst, communicatie, stad- en wijkprojecten, feesten of wat je ook maar kan bedenken).

Een andere tak die alles heeft te winnen bij een socialistische economie is de informaticawereld. Tal van compatibiliteitsproblemen zouden snel tot het verleden behoren. In deze tak huist veel potentieel, dit blijkt uit de enorme hoeveelheden werk die nu al gestoken worden in zogenaamde 'open software'. Uit de open source gemeenschappen komen, niettegenstaande er geen winstbejag heerst, zeer kwaliteitsvolle producten, die vaak goed kunnen worden vergeleken, of zelfs in vele opzichten beter zijn, dan hun commerciële varianten. Natuurlijk moeten we niet denken dat open source zelf zal zorgen dat monopolies zoals Microsoft verdwijnen. Daarvoor hebben deze te veel kapitaal en macht. Als we de monopolies echter nationaliseren onder arbeiderscontrole, kan de creativiteit van de open source gemeenschap verduizendvoudigd worden, dankzij de middelen en de infrastructuur waarover we dan beschikken.

Een hoge levensstandaard houdt niet enkel een goede materiële welstand in, maar ook sociaal en geestelijk welzijn. Onder het kapitalisme streven bedrijven ernaar arbeiders te vervangen door machines en zo meer winst te maken. Dit schept een klimaat van angst en stress op de werkvloer of in het kantoor, aangezien ieder zich afvraagt of hij of zij het volgende slachtoffer zal zijn van de 'besparingen'. In een socialistische maatschappij zal iedereen gegarandeerd een job krijgen en werk wordt een basisrecht. De introductie van nieuwe technologie en machines is dan niet bedoeld om minder mensen aan het werk te zetten en zo de loonkosten te drukken, maar om de arbeidsduur te verminderen en de meest afstompende banen te automatiseren.

Door de tewerkstelling van mensen die wel willen werken, maar momenteel geen job kunnen krijgen, kan de werkweek verkort worden, zonder de productiviteit in het gedrang te brengen. Aldus kan men meer tijd vrijmaken voor rust, ontspanning en zelfontplooiing. Mensen kunnen meer tijd doorbrengen met vrienden en familie en ontsnappen uit de oeverloze sleur van het kapitalisme, waar voor velen elke dag bestaat uit een monotone aaneenschakeling van werken, eten, tv-kijken en slapen.

Communisme

In deze socialistische fase is dus niet alle bezit gemeenschappelijk. Mensen krijgen loon naar werken, terwijl het uiteindelijke streefdoel is dat iedereen werkt naar vermogen en ontvangt naar behoefte. De culturele logica van het kapitalisme kan echter niet zomaar aan de kant gezet worden. Egoïsme, materialisme en de afkeer van werk zijn denkpatronen die samenhangen met de kapitalistische productiewijze, maar die, zoals alle tradities, in een socialistische maatschappij slechts langzaam afsterven.

De ontwikkeling van de socialistische maatschappij laat toe dat economische schaarste en armoede uiteindelijk verdwijnen. Het einde van economische schaarste houdt het objectieve einde in van de klassenmaatschappij, aangezien er geen maatschappelijke noodzaak meer is om een klasse van uitbuiters en onderdrukten te hebben. Het einde van de klassenmaatschappij brengt het einde van de staat met zich mee, die het historische instrument van de heersende klasse is om haar macht te vrijwaren.

Zo zet het socialisme een proces in gang, dat uitmondt in een hogere vorm van beschaving. De communistische maatschappij ontstaat wanneer de socialistische fase voltooid is. Nieuwe sociale relaties, vrij van uitbuiting, ontstaan tussen mensen en brengen een nieuw sociaal bewustzijn en een ongebreidelde vrijheid om zich te ontplooiën met zich mee. Net zoals het ontstaan van de klassenmaatschappij enkele duizenden jaren geleden een nieuwe fase in de menselijke beschaving inluidde, zo zal het communisme de menselijke samenleving en de wereld compleet veranderen. Mensen zullen dan terugkijken op de klassenmaatschappijen als een soort prehistorie, een tijd van onderontwikkeling.

Hoofdstuk 9:

Leidt marxisme automatisch tot totalitarisme?

In dit hoofdstuk weerleggen we de stereotype rechtse kritiek dat marxisme intrinsiek leidt tot autoritarisme en dictaturen.

Een karikatuur

Het beeld dat jongeren via de massamedia of op de schoolbanken van een socialistische of communistische maatschappij krijgen, is een totalitair regime met een manke economie die er niet in slaagt in de basisbehoeften van de mensen te voorzien. Zo werd de voormalige Sovjetunie voorgesteld alsof het een model was van een socialistische staat; een staat waarin iedereen die het niet eens is met het regime brutaal wordt vermoord en mensen uren in de rij moeten staan wachten voor iets zo simpel als een brood. Dat de economie en het beleid van landen zoals hedendaags China, de voormalige USSR en Noord-Korea sterk uiteenlopen mag de pret niet drukken: aangezien deze landen zichzelf socialistisch of communistisch noemen, moeten ze wel socialistisch of communistisch zijn. Als we deze redenering zouden verwerpen, zouden we immers ook de landen die zichzelf 'democratisch' noemen wel eens met een kritisch oog kunnen bekijken. Zo kunnen we ons vragen stellen bij de betekenis die de regering van de VS geeft aan 'democratie', aangezien weinig mensen in het Midden-Oosten, Latijns-Amerika of andere uitgebuite regio's staan te popelen om dit geschenk in ontvangst te nemen.

Voor iedereen met een greintje gezond verstand is het duidelijk dat men niet iemand moet beoordelen op basis van hetgeen hij of zij over zichzelf verkondigt, maar wel aan de hand van zijn of haar daden. We zullen ons bijgevolg de vraag stellen of regimes zoals de Sovjetunie waarachtig socialistisch waren of niet.

Planeconomie en democratie

Onze algemene evaluatie van de Oktoberrevolutie is zonder twijfel positief: voor de eerste keer in de geschiedenis bewezen de arbeiders dat het mogelijk is een staat te besturen zonder grootgrondbezitters, bankiers en kapitalisten. Dankzij de planeconomie, die de chaos en de willekeur van beurs en markt verving, was er een enorme vooruitgang in de levensstandaard, alfabetisering, opleiding en gezondheid van de bevolking. In een zeer korte periode ontwikkelde Rusland zich van een hoofdzakelijk agrarische en semi-feodale staat tot een industriële grootmacht.

In de jaren '80 verkeerde de potentieel heel productieve en efficiënte planeconomie echter in crisis. Dit leidt economisten ertoe om het principe van een planeconomie af te doen als log, bureaucratisch en inefficiënt. Het falen van de planeconomie was echter te wijten aan een algemeen gebrek aan democratie in de Sovjetunie. Een planeconomie werkt alleen optimaal onder democratische controle, wie weet er

tenslotte beter wat de noden van het volk zijn dan het volk zelf? Het probleem is echter dat deze controle in stalinistisch Rusland niet bestond, en de economie werd gestuurd door een handvol bureaucraten en kaderleden van de gedegenereerde communistische partij. Het economische potentieel van de Sovjetunie werd dus gekortwiekt door een democratisch deficit. Hoe kon dit gebeuren?

De stalinistische contrarevolutie

Na de Oktoberrevolutie werd de prille Russische arbeidersstaat in een vernietigende burgeroorlog gestort. Het geïmproviseerde Rode Leger moest niet alleen tegen de restanten van het tsaristische leger en de grootgrondbezitters vechten, maar ook tegen een buitenlandse invasie van zo'n twintigtal legers. Dankzij de revolutionaire propaganda, waardoor vele soldaten naar het Rode Leger overliepen, en de steun van de bevolking slaagden de bolsjewieken erin de contrarevolutionaire krachten te overwinnen. Oorlog is echter de slechtste vroedvrouw voor een democratisch regime. De prille Sovjetunie erfde de cultuur van het oorlogscommunisme, waar weinig tijd was voor debat en overleg en autoriteit bepaald werd door rang en functie. Bovendien had de oorlog een groot deel van de Russische arbeidersklasse, die de drager was van de revolutie, het leven gekost en vele communistische kaders waren gesneuveld.

Een van de vereisten voor een arbeidersdemocratie is een algemene verkorting van de werkweek. Meer vrije tijd betekent meer tijd om deel te nemen aan het dagelijkse bestuur in de raden. In Rusland ontstond echter een verlenging van de werkweek om het land in snel tempo terug op te bouwen. Participatie in de sovjets begon te dalen en stilaan ontstond er een laag bureaucraten die de arbeiders in de economische en politieke beslissingsorganen begon te verdringen.

De arbeidersklasse stond dus in een zwakke positie tegenover de andere maatschappelijke krachten, zoals de boeren. Eigenlijk was Rusland een onderontwikkeld en achtergesteld land. Ongeletterdheid was de regel. Door de uitdunning van de arbeiderskaders moest de arbeidersstaat dus steeds meer een beroep doen op geschoolde mensen uit het oude staatsapparaat. De revolutionaire kaders werden vervangen door de mensen die voorhanden waren, veelal vroegere tsaristische officieren, bureaucraten en technici.

De revolutie steunde dus op een uitgedunde arbeidersklasse en werd bedreigd door een opkomende bureaucratie, die haar eigen belangen nastreefde. Lenin en Trotski beseften reeds voor de Oktoberrevolutie dat Rusland, een semi-feodaal land, onmogelijk op zichzelf de socialistische transformatie van de maatschappij kon aanvatten. Het democratisch plannen van een economie lukt pas als er een economische en materiële basis is waardoor er genoeg kan worden geproduceerd om in de basisbehoeften van de gehele bevolking te voorzien. Wanneer er schaarste heerst moet er onvermijdelijk een instantie zijn die, op een autoritaire manier, de verdeling van de goederen controleert. Rusland had de steun van de westerse geïndustrialiseerde landen nodig om te overleven en een socialistische maatschappij te worden. Deze steun kon er enkel komen indien ook in het Westen succesvolle revoluties ontstonden. Hoewel er verscheidene revoluties kwamen, was geen van hen succesvol. De prille Sovjetunie stond er dus alleen voor, in een vijandig internationaal klimaat, met een zwakke arbeidersklasse, een economie die door de

oorlog in puin lag en een opkomende bureaucratie.

Aangezien de arbeidersklasse aanvankelijk te zwak was om zelf het bestuur uit te oefenen, kwam meer en meer verantwoordelijkheid en gezag bij de partij te liggen. De partij kende ook een sterke instroom van niet-arbeiders die de controle van de werkende klasse op haar instrument nog verzwakte.

Aanslagen, opstanden en coup pogingen binnen de context van een burgeroorlog schiepen de noodzaak van een tijdelijk verbod op alle partijen behalve de communistische partij. Een verbod dat waarschijnlijk te verregaand was, achteraf gezien. Uiteindelijk volgde hierop in 1921 een verbod op factievorming binnen de communistische partij, wat de doodsteek gaf aan elke vorm van interne democratie en discussie. Trotski gaf later toe dat dit een grote fout was. Het socialisme heeft immers democratie nodig zoals een lichaam zuurstof.

In 1924 werd het de bolsjewieken duidelijk dat de revolutie in het Westen voor onbepaalde tijd was uitgesteld. De Sovjetrussische bureaucratie vond haar vertegenwoordiger in de persoon van Stalin die op dat moment de theorie van 'socialisme in één land' voorstelde. Deze theorie vormde een ideologische uitdrukking van de opkomende belangen van de bureaucratie, die geen boodschap had aan revolutie en democratie, maar wel aan rust en orde.

Het was echter niet eenvoudig voor de stalinistische bureaucratie om een stevige greep op de macht te krijgen. Al gauw ontstond er oppositie binnen de partij tegen het 'bureaucratisme'. Stalin begon toen de getrouwe bolsjewieken te vervolgen via grootse schijnprocessen of heimelijke executies. Van alle revolutionaire leiders uit 1917 bleef rond 1940 enkel Stalin nog over.

Stalinistische export

De Russische Revolutie begon dus als een waarachtige socialistische revolutie, maar verviel door specifieke omstandigheden tot een stalinistisch regime. Daarom spreken we over een gedegenererde arbeidersstaat.

De misvormde arbeidersstaten die na de Sovjetunie ontstonden, doorliepen vanzelfsprekend niet diezelfde specifieke omstandigheden. De golf van revoluties na de Tweede Wereldoorlog vond plaats toen het stalinisme aangezien werd als een echt socialistisch systeem. De aanvankelijke successen van de planeconomie en de strijd tegen Nazi-Duitsland verleenden een groot prestige aan de Sovjetunie, niettegenstaande haar democratisch deficit. Revoluties in de zogenaamde Derde Wereld, die zichzelf als socialistisch bestempelden, namen dan ook niet de periode vlak na de Oktoberrevolutie als voorbeeld, maar wel de bureaucratische Sovjetunie. Zo werd het stalinisme 'geëxporteerd', naar China, Vietnam, Ethiopië, Afghanistan enzovoort. De meeste van deze 'revoluties' waren overigens eerder staatsgrepen door linkse officierengroepen of machtsovernames door kleine guerrillabewegingen, die de passieve steun genoten van grote delen van de bevolking. De leiders van dergelijke organisaties zagen in de Sovjetunie een voorbeeld om hun land snel te industrialiseren zonder afhankelijk te zijn van westerse grootmachten. Aangezien ze op het volk moesten steunen om hun macht te behouden en te legitimeren, hanteerden ze vaak een socialistische retoriek, nationaliseerden ze bepaalde

economische sectoren en werd de rijkdom beter verdeeld dan in het kapitalisme.

Conclusie

Wanneer men stelt dat het marxisme automatisch leidt tot totalitarisme, dan is dit eigenlijk een verbloemde poging om belangrijke vormen van sociale strijd en emancipatie zwart te maken en het kapitalisme goed te praten.

Als we deze redenering mochten geloven, dan zou het liberalisme, de ideologische uitdrukking van het kapitalisme dat naast burgerlijke democratieën ook dictaturen zoals die van Pinochet, Franco en het huis van Saoed (de regerende dynastie in Saoedi-Arabië) heeft voortgebracht, eveneens leiden tot totalitarisme en dictatuur. Zo ook het christendom, dat niet alleen vreedzame heremieten schiep, maar evengoed de bloederige Inquisitie. Of de islam, die niet enkel de vreedzame geloofsovertuiging is van miljoenen moslims, maar ook van enkele honderden fundamentalistische terroristen.

We kunnen besluiten dat totalitarisme of dictatuur allesbehalve het resultaat is van een geslaagde socialistische revolutie; integendeel, het is juist het resultaat van een onvoltooide of gefaalde revolutie, zoals de geschiedenis van elke revolutie bewijst.

Hoofdstuk 10:

Is communisme tegen de menselijke natuur?

De zogenaamde ‘menselijke natuur’ is een van de meest gehoorde argumenten tegen het socialisme en communisme. Mensen zouden een aantal aangeboren eigenschappen hebben die een communistische samenleving onmogelijk maken. In dit deel wordt deze kritiek weerlegd.

De nieuwe maatschappij

Het communisme zal een volledig nieuw maatschappelijk systeem zijn. Er zullen geen eigenaars zijn, geen lonen, prijzen, winsten, schulden of pensioenen. Communisme betekent dat enkel geproduceerd zal worden om de noden van de mensen te bevredigen en niet meer om winst te maken. In een communistische maatschappij zal iedereen die ertoe in staat is produceren naargelang zijn mogelijkheden. Iedereen zal producten ontvangen naargelang zijn noden. Het zal een maatschappij zijn gebaseerd op gemeenschappelijke eigendom en samenwerking.

Dit brengt vele mensen ertoe te geloven dat het communisme en ook socialisme, de eerste stap naar een communistische maatschappij, utopisch is – een onbereikbare droom. Het gaat immers in tegen de menselijke natuur: mensen zijn gierig, egoïstisch en agressief, terwijl het socialisme het moet hebben van samenwerking en solidariteit. Wat doe je met de luie mensen? En wat met de hebzuchtige mensen, zullen die niet meer opeisen dan wat ze nodig hebben? Als iedereen zo maar producten zou kunnen nemen, volgens zelf in te schatten noden, dan zou iedereen toch een immense villa, de laatste BMW en de duurste gsm kopen? Die beweringen gaan er van uit dat de mens niet in staat is te veranderen en altijd geweest is zoals hij nu is.

Andere maatschappijstructuren

De eerste menselijke samenlevingen waren jagers-verzamelaars. Deze groepen kenden geen private eigendom. Dit is ondenkbaar vandaag, maar was toen de regel. Eigenlijk was het dus de regel tijdens het grootste deel van het menselijk bestaan op aarde. Men kon zich niet voorstellen dat iets niet van de stam, maar bezit van één enkel individu was.

Daarna ontstonden slavernij en zelfs hele slavenmaatschappijen, met als bekendste voorbeeld het oude Griekenland en Rome. De meeste gebruikswaren werden door slaven geproduceerd en een kleine groep mensen mocht die producten consumeren. Dat is iets wat ons nu absurd lijkt, maar voor de bevolking toen de normaalste zaak ter wereld was. Voor hen was het in lijn met de menselijke natuur om slaven te houden!

Een andere maatschappijvorm was het feodalisme. Dit was een samenleving met

een grote variëteit aan klassen (standen) gebaseerd op landeigendom en militaire dienst. De basis in dit model was de quasi slavernij van de lijfeigene. De schulden die de lijfeigene had ten opzichte van zijn heer deden hem in feite gratis werken voor de hogere klassen. Ook deze verdeling van de maatschappij werd gezien als inherent aan het menselijke bestaan. God had de wereld in standen verdeeld en die verdeling kon niet ongedaan gemaakt worden. Het is opvallend dat interesten en kapitaalvorming in het feodalisme als immoreel en indruisend tegen de menselijke natuur gezien werden. De burgerij zou er bij de overgang van het feodalisme naar het kapitalisme nochtans in slagen om op basis van die interesten en kapitaalvorming de nieuwe leidende klasse te worden.

Vandaag leven we in het kapitalisme, een samenleving die gebaseerd is op de warenproductie door loonarbeid. De meerderheid van ons bezit weinig meer dan onze arbeidskracht – onze mogelijkheid tot werken. Om te kunnen leven moeten we deze arbeidskracht verkopen voor een loon. De mensen die de bedrijven bezitten (aandeelhouders) moeten daarentegen niet werken voor hun overleven. Hun inkomen verkrijgen ze door interesten op het door hun geïnvesteerde kapitaal en door een deel uitgekeerde winst. Omdat deze mensen met hun geld een machtspositie verwerven in de maatschappij bepalen zij mee de manier waarop wij over de wereld denken. Dat leidt er toe dat in het kapitalisme wordt opgekeken naar mensen met veel geld en dat interesten nu wel aanvaard worden en in de Middeleeuwen niet.

Marx legde uit dat het sociale zijn het bewustzijn bepaalt. Anders gezegd, onze omgeving bepaalt in grote mate hoe we denken. En in die omgeving nemen de waarden die door de machthebbers voortgebracht worden een belangrijke plaats in. Mochten we 5000 jaar geleden als boer in China geleefd hebben, dan zouden we een heel ander idee hebben van de 'menselijke natuur'. Het ontbreken van reizen naar de maan, gsm's en Einsteins theorieën zou ons een heel ander beeld van de wereld geven. En mochten we geboren zijn als lid van de keizerlijke familie in China 5000 jaar geleden, dan zouden we opgegroeid zijn in weer een totaal ander omgeving, met een ander bewustzijn en andere menselijke eigenschappen als gevolg.

Genetische determinatie?

We hebben aangetoond dat er andere maatschappijvormen bestaan hebben en de mens dus blijkbaar wel tot verandering in staat geweest is. In deze paragraaf gaan we verder in op die karakteristieke eigenschap tot aanpassing van de mens.

Mensen die een einde willen maken aan de uitbuiting, verdrukking, armoede en oorlog van de moderne kapitalistische maatschappij krijgen vaak te horen dat een fundamentele verandering onmogelijk is wegens de menselijke natuur.

Zit het in de menselijke natuur om te vechten? Is het de menselijke natuur om 'buitenstaanders' te vrezen? Zijn vrouwen van nature inferieur en is de onderdrukking van vrouwen dus gerechtvaardigd? Indien ja, dan is een klassenloze maatschappij, gebaseerd op samenwerking en gelijkheid niet mogelijk.

Een groot deel van deze ideeën komt voort uit de evolutionaire biologie, de wetenschap over hoe mensen, net als andere dieren, geëvolueerd en veranderd zijn

in de tijd. In de jaren '70 lanceerde Harvard onderzoeker Edward Wilson de sociobiologie. Hij claimde dat bepaalde vormen van menselijke gedrag universeel zijn en dat dit gedrag gecodeerd is in onze genen. Wilson stelde dat er genen waren voor ondernemerschap, agressie, boosaardigheid, conformiteit, xenofobie, genderrollen (verhoudingen tussen de geslachten) en veel meer.

Volgens hem was "de 'genetische aanleg' zo sterk dat het een substantiële verdeling van arbeid in de maatschappij veroorzaakt, zelfs in de meest vrije en egalitaire van de toekomstige samenlevingen. Zelfs met identieke opvoeding en gelijke toegang tot alle beroepen, zijn mannen geneigd een disproportionele rol te spelen in het politieke leven, economie en wetenschap." Over het marxisme grapte Wilson bijgevolg als volgt: "Schitterende theorie. Verkeerde wezens."

Maar bijna geen enkele van de gedragingen die Wilson als universeel claimde zijn dat in werkelijkheid, want menselijke samenlevingen herbergen enorm veel variaties. We hebben reeds gezien dat maatschappijvormen in de tijd geëvolueerd zijn, maar ook de diepste waarden en normen blijken zeer beperkt in tijd en ruimte.

De antropologe Peggy Sanday voerde een onderzoek uit van ongeveer 150 verschillende samenlevingen, tot 3000 jaar terug in de tijd, om te zien of ze door mannen dan wel door vrouwen gedomineerd werden of gebaseerd waren op een collectieve besluitvorming. Ze vond een enorme diversiteit in genderrollen in deze samenlevingen. Daarmee toont ze aan dat dergelijke rollen niet voortspuiten uit de menselijke natuur, maar uit de historische en politieke omstandigheden waarin mensen zich bevinden.

De idee dat geweld en oorlog altijd deel hebben uitgemaakt van de menselijke samenleving lijkt vanzelfsprekend, maar de historische bewijzen tonen ons een ander beeld. Volgens de antropoloog Brian Ferguson spreken de wereldwijde archeologische bevindingen de idee tegen dat oorlog altijd een deel is geweest van het menselijk bestaan; de bevindingen tonen daarentegen aan de oorlog grotendeels een ontwikkeling is van de voorbije 10.000 jaar. Ferguson stelt dat oorlog slechts een deel van de menselijke samenleving werd als gevolg van specifieke historische ontwikkelingen, waaronder het ontstaan van permanente woonplaatsen, accumulaties van rijkdom en het verschijnen van de klassenmaatschappij. Eerder dan dat oorlog een uitdrukking zou zijn van een algemene menselijke aanleg voor geweld, weerspiegelt oorlog de belangen van hen aan de top van de samenleving die er het meest van kunnen profiteren.

De mens als creatief en dynamisch wezen

Gelijkaardige beweringen als die van de sociobiologie zijn recenter weer opgevoerd door zogenaamde 'evolutionaire psychologen'. Volgens deze psychologen zijn basiskenmerken van de menselijke psychologie in de hersenen van onze voorvaders gebrandmerkt door natuurlijke selectie om hen in staat te stellen de uitdagingen van de natuur te overleven (evolutionaire adaptatie aan hun omgeving). Gedurende duizenden jaren hadden onze voorvaders sociale hiërarchieën, geweld en arbeidsverdeling op basis van gender nodig om te overleven. Terwijl de menselijke omgevingen sterk veranderd zijn sinds de tijd van de jagers-verzamelaars is ons basisgedrag volgens de evolutionaire psychologen hetzelfde gebleven. Maar zoals

Peggy Sanday en Brian Ferguson aangetoond hebben, zijn de stellingen dat geweld en hiërarchie kenmerken waren van de vroege menselijke samenlevingen en dat genderrollen onveranderd zijn gebleven, een misvatting.

Volgens de evolutionaire psychologie en sociobiologie zijn ongelijkheid en conflict onvermijdelijk, is geweld een deel van ons 'ontwerp' en is de menselijke natuur niet compatibel met socialistische of egalitaire politieke systemen. Maar de idee dat de menselijke natuur rigide en onveranderlijk is, is onverenigbaar met wat we weten van de menselijke evolutie.

De eerste moderne mensen zouden in het zuiden van Afrika ontwikkeld zijn, ongeveer 100.000 jaar geleden. Volgens Marta Lahr, een professor in evolutionaire studies aan de Cambridge University, hadden deze wezens het potentieel tot vindingrijkheid dat wij hebben. Dat maakte hen modern, ze konden oplossingen vinden voor nieuwe problemen.

Rond 50.000 jaar geleden begon een groep moderne mensen te migreren van Afrika en verspreidde zich over de hele wereld, en kwam zo in contact met andere gelijkaardige wezens die Afrika een miljoen jaar eerder verlaten hadden. Moderne mensen kwamen ongeveer 35.000 jaar geleden in Europa aan, waar ze naast de Neanderthalers leefden, een gerelateerde, maar andere mensensoort.

Neanderthalers, anders dan moderne mensen, waren fysiek goed aangepast aan het koude Europese klimaat, maar ze waren cognitief minder flexibel dan onze voorouders. Volgens de archeoloog Paul Mellars was het meest kenmerkende aan de Neanderthaler-technologie dat ze nauwelijks evolueerde over ongeveer een kwart miljoen jaar. Je ziet essentieel dezelfde vormen van werktuigen, gemaakt met dezelfde technologie over geheel deze periode.

Maar vanaf dat de moderne mens op het toneel kwam, krijg je een hele resem dramatische veranderingen. Ze beginnen plots nieuwe vormen van stenen werktuigen te maken, duidelijk ontworpen voor verscheidene functies, en ze beginnen werktuigen te maken van botten, geweien en ivoor, hetgeen nooit eerder gebruikt was geweest. Het was deze creativiteit en vindingrijkheid van onze voorouders die verklaart waarom zij overleefden en de Neanderthalers niet. Toen de temperatuur in Europa begon te dalen met het aanbreken van een nieuwe ijstijd, waren de Neanderthalers niet in staat om zich aan te passen aan de nieuwe omstandigheden. Maar de moderne mensen bleven zich verspreiden, zelfs in bergachtige streken. Ongeveer 28.000 jaar geleden verdwenen de laatste Neanderthalers. Gelijkaardige ontwikkelingen deden zich voor over de gehele wereld, mensen verdreven soortgenoten.

De sleutel van het succes van onze voorvaders was dus hun enorme flexibiliteit en mogelijkheid tot leren, niet de vastgeroeste gedragspatronen in hun hersenen. Dit betekent echter niet dat het menselijke bewustzijn eenvoudigweg een wit blad is dat naar gelieven beschreven kan worden. Er zijn natuurlijk biologische beperkingen aan het menselijke gedrag, maar geen beperkingen die het socialisme in de weg staan. Onze biologische erfenis laat een enorme variatie aan mogelijke gedragspatronen over.

De vermaarde evolutionaire bioloog Stephen Jay Gould stelt dat geweld, seksisme en algemene kwaadaardigheid 'biologisch' zijn aangezien ze een deelverzameling

vormen van een mogelijke reikwijdte van gedragspatronen. Maar vredelevendheid, gelijkheid en vriendelijkheid zijn net zo biologisch – en we zouden hun invloed kunnen vergroten als we sociale structuren kunnen vormen die hen toestaan te ontwikkelen. Gould stelt ook dat bepaalde biologische kenmerken soms nieuwe of complexere functies kunnen beginnen vervullen, functies waarvoor zij niet specifiek voor ‘ontstaan’ zijn. Een mens kan zich dus zelfs biologisch aanpassen aan zijn omgeving.

Mensen hebben fundamentele fysieke en emotionele noden – voor voedsel en onderdak, voor sociaal contact en affectie – die al te vaak onvoldaan blijven binnen het kapitalisme. We hebben ook een nood om controle uit te oefenen over onze eigen levens en ons te engageren in activiteiten die onze creativiteit ontplooiën. Het kapitalisme, met zijn verdrukkende sociale structuren, vervult deze noden niet en brengt mensen ertoe om zich tegen het systeem te verzetten.

Mensen zijn immers niet eenvoudigweg onveranderlijke producten van hun samenleving. Arbeiders hebben de collectieve capaciteit om de omstandigheden waarin ze leven – hun samenleving – te veranderen. Belangrijk is dat in dit proces van verandering, de arbeiders zichzelf veranderen. Socialisme betekent dus niet enkel een nieuwe samenlevingsvorm, maar ook een nieuwe vorm van bewustzijn, vrij van de vervormende druk van het kapitalisme. Enkel op die manier zal de menselijke capaciteit voor samenwerking en zelfbestuur eindelijk werkelijkheid worden.

De echte menselijke natuur: samenwerking

In de socialistische visie zijn mensen in staat om samen te werken. Mensen zijn feitelijk in staat tot een waaier aan gedragspatronen, het komt er op aan een maatschappij te maken die het beste aansluit bij de noden van de mensen

De oorzaak van de overgrote meerderheid van de problemen die we ervaren in het kapitalisme lijkt op het eerste zicht schaarste te zijn – er is niet genoeg voor iedereen. De schaarste die wij in het kapitalisme ervaren is echter kunstmatig geproduceerd. Boeren worden betaald (cf. landbouwsubsidies) om niet te planten of om oogsten te vernietigen om prijzen kunstmatig hoog te houden, hoewel er miljoenen hongerige en slecht gevoede kinderen zijn, ook hier in Europa. Schoenen- en kledingswinkels vernietigen hun oude stock, zelfs al kunnen miljoenen mensen deze producten gebruiken. Restaurants ontslaan personeel omdat ze eten meenemen naar huis, en eisen dat dit eten, dat perfect in orde is, in de vuilbak wordt gegooid. Perfect gezonde, competente en bereidwillige mensen worden betaald om niet te werken of worden in de werkloosheid gedwongen, terwijl ze bereid zijn te werken.

Het kapitalisme is een kooi waaruit de mens moet breken voordat hij tot onbaatzuchtigheid in staat is. Toch kunnen we ook in het huidige systeem een glimp opvangen van hetgeen waartoe de mens in staat is. Zo kunnen mijnwerkers verwickeld raken in een bittere strijd met het patronaat over lonen en voorwaarden. Onder andere omstandigheden, bijvoorbeeld bij een mijnongeluk, zullen deze mannen onvermoeibaar en onbaatzuchtig werken om hun collega's te redden en daarbij hun eigen leven op het spel zetten. De mannen en vrouwen van het Rode

Kruis zijn grotendeels vrijwilligers die hun tijd en energie steken in het helpen van anderen – niet voor financieel gewin. En in oorlogstijd zijn mannen en vrouwen, terwijl ze in staat zijn anderen te doden, tegelijkertijd ook in staat tot ongelofelijke heldendaden en zelfopoffering.

Wat dan met het individualisme?

Voor het overgrote deel van het menselijke bestaan waren er geen klassen en leefden we gemeenschappelijk in kleine groepen. Het werk en de gegenereerde inkomsten werden verdeeld in het belang van iedereen. En hoewel we vandaag in een ‘individualistische samenleving’ leven, is de waarheid dat we zelfs nog afhankelijker zijn van anderen dan vroeger. Onze voorvaders voorzagen zelf in hun onderhoud. Maar kan eender welke persoon een auto ontwerpen, mijnen ontginnen, het metaal en kunststofmaterialen verwerken, de fabriek bouwen en uiteindelijk de auto zelf volledig in elkaar steken? De vraag op zich toont de absurditeit van het idee aan. En wat dan nog met de brandstof om met de auto te rijden? Of de wegen om op te rijden? Wat met het voedsel dat we eten? Als je er goed bij stil staat, zal je beseffen dat in het kapitalisme zo goed als iedereen indirect verbonden is met elkaar via de wereldmarkt.

We werken samen, leven samen, gaan samen uit, gaan samen naar de film, naar het park enzovoort. Waarom hebben mensen dan de vreemde gedachte dat we allemaal ‘individualistisch’ zijn? Daarvoor moeten we terug naar een eerdere bewering, namelijk dat de omgeving het bewustzijn bepaalt: de kapitalistische klasse beïnvloedt ons denken. Via onze opvoeding, via de media, religie enzovoort, worden we de waarden van het kapitalisme aangeleerd. En wat zijn die waarden nu juist? Exact die ‘dog eat dog’ mentaliteit die stelt dat de enige manier om vooruit te geraken erin bestaat je ‘concurrenten’ uit te schakelen. We worden opgevoed om weg te kijken en ons niks aan te trekken van daklozen, armen, stervenden enzovoort.

Deze ‘waarden’ dienen echter enkel een handjevol mensen bovenaan de ladder: de ultrarijke kapitalisten! De meeste mensen willen bovenal vrede, stabiliteit, een degelijke job, geen zorgen over gezondheidszorg of onderwijs, vrije tijd voor de familie en dierbaren enzovoort. Het is enkel de kapitalistische klasse die de individuele competitie tussen verschillende mensen en bedrijven nastreeft.

Een van de vele tegenstellingen van de kapitalistische maatschappij is dat we een sociale productie hebben (dit wil zeggen dat we de dingen die we samen gebruiken, samen produceren – zoals het voorbeeld van de auto), maar een private toe-eigening van het surplus van de geproduceerde rijkdom. Anders gezegd, we produceren rijkdom samen, maar de opbrengsten verdwijnen in private handen! De duizenden arbeiders die weten hoe ze auto’s moeten produceren in de fabriek mogen niet beslissen wat of hoe er geproduceerd wordt, noch wat er met de gecreëerde rijkdom gedaan wordt. Dat doen de aandeelhouders wel van bovenaf.

Socialisten willen een einde aan deze tegenstelling via het verwerven van maatschappelijke controle over wat er maatschappelijk geproduceerd wordt. Het surplus aan rijkdom dat geproduceerd wordt door de arbeidersklasse moet gebruikt

worden voor betere lonen, gezondheidszorg, onderwijs, veiligheidsvoorzieningen en nieuwe technologieën voor kortere werkdagen enzovoort – en niet ten gunste van een handvol mensen terwijl miljoenen verhongeren, dakloos en werkloos zijn. Dit is geen utopische gedachte, de materiële vereisten hiervoor bestaan reeds! De enige barrière hiervoor is de greep die de kapitalistische klasse heeft op de politieke en economische macht. Enkel eenheid van de werkende klasse over heel de wereld kan een einde maken aan deze situatie, en voor eens en altijd een einde maken aan de terreur, armoede en instabiliteit van het kapitalistische systeem.

Het menselijk gedrag is complex, vaak tegengesteld en verbazingwekkend, maar het ligt niet volledig vast door een of andere genetische erfenis zoals bij mieren of bijen. De stelling dat het in steen gegrift is, overleeft zelfs niet de meest eenvoudige analyse. Het menselijk gedrag is grotendeels beïnvloed door de reële, sociale en economische omstandigheden waarin de mens zich bevindt en het is daarom in een voortdurende staat van verandering. Een mens past zich onafgebroken aan zijn omgeving aan. Er bestaat steeds een continue wisselwerking tussen de omgeving, de socialiteit en de intelligentie van een mens. Loop gewoon even door een kunst-, wetenschappelijk-, of historisch museum en je zal het veranderende menselijke bewustzijn voor je zien verschijnen.

Zoals Marx stelde: “De filosofen hebben de wereld slechts op verschillende wijze geïnterpreteerd, het komt er op aan haar te veranderen!” En onze manier van denken zal met de wereld mee veranderen!

Marxistische sleutelwerken

Hieronder volgt een lijst met marxistische sleutelwerken, werken die fundamenteel zijn voor de marxistische theorie of deze kernachtig samenvatten. Alle hier vernoemde werken kan je in het Nederlands raadplegen op het Marxist Internet Archive (www.marxists.org), tenzij anders vermeld. De meeste van deze boeken zijn ook te koop via ons!

Dialectisch materialisme & filosofie

- Engels, F., 1877: "Anti-Dühring" (De heer Eugen Dührings omwenteling van de wetenschap). Eerste deel. www.marxists.org
- Lenin, V. I. U., 1908: Materialisme en empiriokriticisme: Kritische opmerkingen bij een reactionaire filosofie. www.marxists.org
- Grant, T. en Woods, A., 1996: Reason in Revolt. Marxism and Modern Science. Engelse versie: www.marxists.org, Nederlandse versie (enkel eerste hoofdstuk): <http://www.vonk.org/redeinopstand/rede.htm>

Historisch materialisme & klassenstrijd

- Marx, K., 1847: Het Communistisch Manifest. www.marxists.org
- Marx, K., 1852: De Achttiende Brumaire van Louis Bonaparte. www.marxists.org
- Engels, F., 1877: "Anti-Dühring" (De heer Eugen Dührings omwenteling van de wetenschap). Derde deel. www.marxists.org
- Engels, F., 1884: De oorsprong van het gezin, van de particuliere eigendom en van de staat. www.marxists.org

Economie & imperialisme

- Marx, K., 1867: Het Kapitaal (verkorte versie van Otto Rühle). www.marxists.org
- Lenin, V. I. U., 1916: Het imperialisme als hoogste stadium van het kapitalisme. www.marxists.org

Nationalisme & fascisme

- Lenin, V. I. U., 1914: Over het recht der naties op zelfbeschikking. www.marxists.org
- Trotski, L. D., 1944 (eerste publicatie): Fascisme, wat het is en hoe het te bestrijden. www.marxists.org

Arbeiderspartij, staat & revolutie

- Lenin, V. I. U., 1920: De linkse stroming, een kinderziekte van het communisme. www.marxists.org
- Lenin, V. I. U., 1917: Staat en Revolutie. www.marxists.org
- Trotski, L. D., 1929: Wat is de permanente revolutie? Basisstellingen. www.marxists.org
- Luxemburg, R., 1908: Sociale hervorming of revolutie. www.marxists.org

Russische revolutie

- Trotski, L. D., 1932: Geschiedenis der Russische Revolutie. www.marxists.org
- Trotski, L. D., 1936: De verraden revolutie. www.marxists.org

Bibliografie

- De Smet, B., 2003a: Wat is revolutie? www.vonk.org
- De Smet, B., 2003b: Vonk: Belgische afdeling van het Committee for a Workers' International (CWI) en marxistische tendens binnen de socialistische beweging, 1974-1992, onuitgegeven licentiaatverhandeling, Gent.
- Gonsalis, A., 2004a: Dertig jaar geleden, de Anjerrevolutie in Portugal, www.vonk.org
- Gonsalis, A., 2004b: De Portugese revolutie, een ooggetuigenverslag, 20 jaar later, www.vonk.org
- Gasper, Ph., 2004: Is Socialism against Human Nature? www.socialistworker.org
- Grant, T., 1989: The Unbroken Thread, Londen. Zie ook: <http://www.marxist.com/TUT/index.html>
- Grant, T., 2002: History of British Trotskyism, Londen.
- Lenin, V.I.U., 1913: De drie bronnen en drie bestanddelen van het marxisme. www.marxists.org
- Mandel, E., 1974: Inleiding in de marxistische economie. www.marxists.org
- Mandel, E., 1980: De economische theorie van het marxisme, deel 1.
- Marx, K. 1857: The Grundrisse. www.marxists.org
- Marx, K., 1859a: A contribution to the critique of political economy. www.marxists.org
- Marx, 1859b: Voorwoord tot de Bijdrage tot de Politieke Economie. www.marxists.org
- Marx., K., 1867: Het Kapitaal, www.marxists.org
- Padover, S.K., 1981: De brieven van Karl Marx, Bussum.
- Rademaekers K. en Vuchelen J., 1999: De verdeling van het Belgisch gezinsvermogen. Brussels Economic Review, in: Cahiers Economiques de Bruxelles, 4, 164, pp. 375-430.
- Robertson, A., 2006a: A better world is possible with socialism. www.marxist.com
- Robertson, A., 2006b: Socialism: what it is - what it is not. www.marxist.com
- Sassoon, D., 1997: One hundred years of socialism. The West European Left in the twentieth century, Londen.
- Trotsky, L. D., 1923: The new course. www.marxists.org
- Trotsky, L. D., 1930: History of the Russian Revolution, www.marxists.org
- Trotsky, L. D., 1936: The revolution betrayed. www.marxists.org
- Trotsky, L.D., 1939: Het ABC van de materialistische dialectiek. www.vonk.org
- United Nations Human Development Report, 1998. <http://hdr.undp.org>
- Vonk redactie, 2004: Wat is dialectisch materialisme? www.vonk.org
- Woods, A. en Grant, T., 1995: Reason in Revolt: Marxist philosophy and

- modern science. London. / De rede in opstand, www.vonk.org
- Woods, A., 1999: Bolshevism. The road to revolution. A history of the Bolshevik Party from the early beginnings to the October Revolution, London.
- Youth for International Socialism. Marxism FAQ. What About 'Human Nature'? www.newyouth.com

www.marxistischestudenten.be

Contact: info@marxistischestudenten.be

Voor meer lectuur: www.vonk.org of www.marxist.com

VU: Vandekeybus Robin, Hoveniersberg 24
Niet op de openbare weg gooien aub!